

ПАТРИЈАРХ АРСЕНИЈЕ
ТРЕЋИ ЧАРНОЈЕВИЋ

САБРАНИ СПИСИ

Сабрани Списи Арсенија Трећег Чарнојевића

Објављује:
Православно удружење
„Владика Василије Костић“, Пирот

Са благословом Епископа нишког Г. Арсенија

Приредили и уредили:

Марко Томић
Давор Мандић
Душан Ранчић

Преводи:
Више аутора

Корице:
Жељко Перовић

Штампа:
Pi-press, Пирот

Тираж:
500 примерака

Захваљујемо се Војиславу Максимовићу на
техничкој подршци.

Патријарх Арсеније Трећи
Чарнојевић

САБРАНИ СПИСИ

Пирот, 2019.

Предговор

О патријараху Арсенију Трећем Чарнојевићу написан је велики број студија и он је у историји остао познат као патријарх који је повео Велику Сеобу Срба 1690. године. Интелектуална јавност донкеле је упозната са његовим писаним радом, али обичан српски човек скоро и да не зна да је патријарх Арсеније Трећи Чарнојевић био и један значајан и велики писац истог тог народа. Највећи део грађе његовог писаног дела је прикупљен а добар део и преведен. На том пољу су се највише показали истраживачи као што су Вук Стефановић Караџић, Стојан Новаковић, Иларион Руварац, Панта Срећковић, Гаврило Витковић, Александар Младеновић, Рајко Веселиновић, Ђорђе Трифуновић, Томислав Јовановић.

У овом случају више смо се базирали на поуке Арсенијевих писаних дела, трудећи се да не одступимо од основних и стандарних правила приређивања, а то је максимално аутентично преношење текста у крајње дословној форми. Пратећи закључке Милорада Панића Сурепа, али и историчара књижевности као што су Павле Поповић, Димитрије Богдановић и Јован Деретић који оцењују да су наши писци из Турског Доба, међу којима је и Арсеније, били и наши философи и књижевници, и

да њихово стваралаштво носи једну јаку поруку, покушали смо овде и да је прикажемо. То јет да истакнемо оне мудрописне црте коју су поседовала сва српска старокњижевна дела од Светога Саве па надаље. И наш велики историчар књижевности Стојан Новаковић препознаје у редовима патријарха Арсенија значајну философску снагу и мисао

Овде смо понесени потребом да Сабрани списи једног од наших значајнијих писаца епохе турске окупације и Велике Сеобе буду скупљена на једно место, у једну књигу, да би расутост Арсенијевог дела дошла у једну књижевну тачку. Пре свега неопходност присуства, не само Арсенија као старокњижевног писца, већ и других писаца старокњижевне епохе, у школским и ђачким клупама јесте једна од насušних потреба нашег просветно – образовног поретка, јер српски питомци морају неминовно да се упознају са својим духовним и културним наслеђем и морају из тог наслеђа учити и образовати се. То је и био један од подстицаја зашто је неопходно направити зборник свих списа патријарха Арсенија Трећег Чарнојевића. Става смо да дела наше старокњижевне мисли нису значајна за нас само као неки археографски споменик или артефакт писане речи, већ она носе са собом једну јаку, дубоко – духовну, па самим тим и философску, поруку. Она носе са собом поруку и поуку из домена

и науке и богословља и књижевности, уметности и религије и свеукупне духовности једнога народа.

Патријарх Арсеније Трећи Чарнојевић припада реду великих учитеља и просветитеља српске цркве и српског народа. Реду учитеља и просветитеља какви су Свети Сава, Арсеније, Максим, архиепископ Данило, патријарх Јован, патријарх Пајсије, патријарх Гаврило, патријарх Максим, Василије Острошки, Петар Цетињски, Николај Лелићки и Јустин Ћелијски. Зато списи ових учитеља и просветитеља морају бити узор и образац и самог нашег просветно – образовног поретка, јер у њима главна вредност је Истина која води свакоме знању.

Сликаp Паја Јовановић. Сеобе Срба под Арсенијем III Чарнојевићем.

О могућем првом егзистенцијализму у историји

"Дневник патр. Ар. Чрнојевића о путовању у Јерусалим 1683. године

Рукопис, из кога је овај дневник преписан добили смо од г. митрополита Михаила, који га је добио из Босне. Имага 8 л. на 12-ни, а било га је још, јер јеприча прекинута. Рукопис је на сваки начин савремени патријарху. Осим што је прилог за биографију патријархову, овај рукопис уједно може у неколико показати ступањ образованости тога човека, коме је пало у дио да учествује у располагању судбином народа српског. Прве три врсте исписане су црвенијем, а име патријархово и 'божию милостию' усправљеним крупним словима. Остали је рукопис писан брзописом, но врло читким."¹

Из овог кратког увода, који нам је пружио Стојан Новаковић, а који делује помало администаративно и технички сувопарно, зраче поруке које нам итекако

¹ ГЛАСНИК СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА, књига XXXIII, у Београдској Државној Штампарији, 1872., стр. 184

указују на високи степен интелектуалности који је показивао наш патријарх Арсеније, а самим тим представљајући његов степен образованости Стојан Новаковић је на један посредан начин указао и на његов степен мудрости и мудропоучног излагања. Излажући његово дело у овом броју *Гласника Српског Ученог Друштва* на један директан начин, представљајући оно што је патријарх написао Новаковић је на једноставан начин представио и значајну мудру поуку која се нашла у писаном раду патријарха Арсенија.

Философска порука која провејава кроз српску старокњижевну мисао има једну, с једне стране, универзалну поруку, али са друге стране она има и једну специфичну поуку. Пишући књигу *Византијска мисао и уметност* Константин Каварнос је указао какво је уопште схватање философије у светоотачком и византијском наслеђу. Оно је пре свега у целини Хришћанско учење, доживљена стварност, духовно подвижништво, љубав према Богу, монашки живот². Овим је Каварнос представио на неки начин методику саме философије православног света. Показујући ту специфичну поуку, он је указао и на ту универзалну поруку философије православног света и православних учитеља међу којима је свакако био и

² Константин Каварнос: *Византијска мисао и уметност, ТЕОЛОШКИ ПОГЛЕДИ*, версконаучни часопис излази четири пута годишње, ГОДИНА XI, 1978 број. 1 – 4, стр. 5

патријарх Арсеније III Чарнојевић. Њихов духовни пут и јесте богомудрољубље као основна мисао њиховог философског тока. А кроз то богомудрољубље ови наши, како каже Суреп, философи и књижевници били су и наши мисаони и мудропоучни учитељи и наставници у дисциплини Мудрости.

Једна од битних запажања које прави одређену дистинкцију коју је Каварнос изрекао јесте разлика у схватању византијског философског обрасца и оног схватања које се диференцирало на Западу. Он је то изрекао на овај начин:

"Треба напоменути да док се на Западу израз 'откривена теологија' употребљава да обележи углавном оно што грчки свети Оци називају: 'унутарња философија', у Византији реч богословље (теологија) није употребљавана у том смислу. Византинци су реч богословље (теологија) употребљавали у њеном тачном, етимолошком значењу, да би обележили само оне стварности које се тичу Бога."³

"Сводећи смисао израза 'богословље' на његово етимолошко значење. Византинци употребљавају реч *философија* као свеобухватни израз који означава Хришћанско учење у целини. Говорећи пак о хришћанској етици, они употребљавају израз *етичка философија* или просто философија. Говорећи о оном

³ Исто. 7

поглављу Хришћанског учења које обухвата материјални свет, они употребљавају израз *природна философија*. Међутим, говорећи о поглављу Хришћанског учења које се бави искључиво Богом они употребљавају израз *теолошка философија* или просто *теологија*."⁴

Ове речи Константина Каварноса осликавају на један свеобухватан начин и српску старокњижевну философију и њене писце од којих је и патријарх Арсеније Чрнојевић. Уствари ми кроз ово Каварносово осликавање философије на један светоотачки, византијски и православно-цивилизацијски начин увиђамо каква је природа мислилачког тока самог православног света и да један патријарх и општи учитељ какав је био Арсеније није могао, а да, као учен и образован човек, не буде и онај који мислилачки и мудрописачки сагледава овај свет кроз једну истинску богомудрољубиву призму.

Кроз његове списе ми можемо сагледати и књижевни и философски карактер мисли тог доба, али можемо препознати и религиозни и научни образац који су неговали писци српске старе књижевности.

По сагледавању одређених истраживача патријарх Арсеније је зачетник онога што се назива новом српском књижевношћу, али он то није из

⁴ Исто. 8

позиције једне нарцисоидне умишљености, већ из потребе самопроналажења у новој средини. Налажење у тој и таквој средини захтевало је један нов израз и начин обраћања, али мисао и мудрописачко становиште остало је исто чак и у тим измењеним околностима.

Тај светоназор био је светоназор који је поседовао један богомудрољубиви поглед. И сам патријарх Арсеније један такав поглед утискује као печат у своје писано дело. И то постаје један метод и начин на који је мисаоно расуђивао патријарх Арсеније Чрнојевић.

Неки основни подаци о патријарху Арсенију Чрнојевићу су опште познати. Рођен је 1633. године у месту Бајицама и сматра се да има родбинске везе са властелинском породицом Црнојевића. Умро је у Бечу 1706. године. Остао је познат као вођа Велике Сеобе, али оно што је остало у неку руку, ипак, непознато јесте да су сви патријарси, па самим тим и Арсеније, били познати као општи духовници и учитељи који су истовремено били носиоци просвете и образовања код Срба. Они су оснивали и школе и друге образовне установе.

Сви патријарси обновљене Патријаршије носили су са собом титулу и општег учитеља и духовника. Тако су и Јован, и Пајсије, и Максим били помињани као Учители и записи их као такве препознају. Касније су Исаија Ђаковић, Мојсије Петровић као

ученици патријарха Арсенија носили ту титулу. Тај назив је са собом имао и патријарх Арсеније. Захваљујући њему сва просветно – образовна делатност се са Сеобом преселила преко Дунава. То је један од историјских разлога зашто су прекодунавски Срби били у одређеној духовној предности у односу на Србе испод Саве и Дунава. Просто Срби испод Саве и Дунава су изгубили своје просветне установе Великом Сеобом, али оне су се сачувале и претрајавале на тлу прекодунавске Србије.

Наша преокупација, и донекле професионална деформација, јесте, ипак, мудрописачка страна Арсенијевог писаног дела. Његова мудрољубива делатност коју је он поседовао у својим радовима као један шири континуум пророчко – апостолског и светоотачког духовног наслеђа.

Оно што нам говори ова мудрољубива делатност, оличена у делима старокњижевних философа, јесте и начин на који су ови патријарси – учитељи успели да у ништатворним околностима одрже, сачувају и да створе сваку врсту духовне делатности од које последично происходи свака конструктивна пракса. Како су успели да одрже стваралаштво, просветно – образовну делатност, па и одређене техничко-технолошке способности, то је питање на које су они својом мудрољубивом делатношћу дали одговор.

Патријарх Арсеније је својом личношћу и својим мудрољубивим залагањем успео да спасе и да сачува велики број Срба и да им обезбеди ново место под сунцем. Али његово писано дело јесте једна мудрољубива делатност по себи и јесте један ризница дисциплине Мудрости која нам даје она насушна и мудропоучна решење од којих зависи наш духовни и физички опстанак.

Чувени Свети Отац и Учитељ Цркве Јован Дамаскин је рекао да је Философија љубав према мудрости, а истинска мудрост јесте Бог, према томе, љубав према Богу је истинска философија⁵. И ове речи јесу усађене у дело патријарха Арсенија баш кроз његову мудрољубиву делатност којом је зрачио и на пољу писане речи, али и на пољу одређене животне праксе. Наравно он није неки безгрешни човек и многи су његов потез Велике Сеобе гледали са одређеним подозрењем, али у том моменту чинило се да другог пута није било. Кроз његове списе видећемо као да је и сам Арсеније видео Сеобу као свесну, али и нужну грешку која је морала да се учини. Није њему мањкала мудрост да види како народ води из тигања у ватру, од Сциле ка Харибди, али у том историјском тренутку није било другог пута. Овај пут је био кроз трње до звезда. То је био

⁵ Свети Јован Дамаскин: Источник знања, ЈАСЕН – Бијели Павле, Београд – Никшић, 2006, стр. 57

један голготски правац иза кога је сам патријарх знао да нас чека Васкрсење.

Његова софиографска мисао изражена у његовим писанијама јесте један вредни мудрољубиви запис пун мудре поуке и философског узлета који се виноу као феникс из пепела и нама донео много мудрописних и мудрољубивих плодова по којима смо познати, а познати смо што смо међу нама имали оваквог мудрољубивог Патријарха.

Увиђајући философију као богомудрољубиви подвиг православна цивилизација себе поставља непрестано у њега без обзира на околности и прилике које сналазе одређено православно друштво. Историјска конјуктура у којој се нашао српски народ у доба Велике Сеобе била је крајње неповољна и против свих стремљења тог народа. Било духовних било физичких. Самим тим формирао се одређени философски одговор на такво историјско искушење. Један од тих одговора био је патријарх Арсеније Трећи Чарнојевић.

Апологетика се уобичајено схвата као неки образац Божјег заступништва и замишљене одбране Бога од стране напада људи. Али у изворном значењу АПО – Од и ЛОГОС – Реч, Слово ~ Говор означава Одговор. То је Божји одговор људима саопштен кроз одређеног богоизабараника. А један од таквих Божјих одговора и богоизабараника био је патријарх

Арсеније у тешким временима и несносним историјским искушењима.

У свом тексту *О могућем првом егзистенцијализму у историји* један од приређивача, који је аутор истоименог текста, покушао је да укаже на једну врсту духовног и философског доприноса који је начинио патријарх Арсеније. И ми ћемо за ову прилику изложити тај текст:

"За оснивача егзистенцијализма обично се узима Серен Кјеркегор (1813 – 1855), дански философ, познат још и као дански Сократ и ми у овом тексту нећемо ни покушавати да га скинемо са тога пиједестала. То место му у историји западне философије заиста и припада. Али оно што ћемо покушати јесте да укажемо на то да се ова егзистенцијалитичка или прецизније егзистенцијалана мисао родила у једној историјској егзистенцијалној ситуацији 108 година пре рођења Серена Кјеркегора. И не, ми нећемо тврдити да ју је Кјеркегор украо од писца који бележећи ту егзистенцијалну ситуацију њу саму ставио на папир, већ само хоћемо да укажемо да егзистенцијална ситуација као дешавање није везана за једног човека нити за једну епоху, него је везана за све људе и можда ју је могао написати и први човек ако већ, можда, и није својим пиктографијама на зиду неке од древних пећина.

Ова егзистенцијалана ситуација која је записана 1705. године везује се за име нашега патријарха Арсенија III Чарнојевића (1633 – 1706). У свом запису *Заспалом Господу* патријарх Арсеније записује једну егзистенцијалну ситуацију која нам може дати за право да смело тврдимо да је то први егзистенцијализам бар у савременој историји Европе. И тај запис изгледа овако:

И дан и ноћ бежећи са својим осиротелим народом,
од места до места,
као лађа на пучини великог океана
бекству се дајемо,
чекајући када ће заћи сунце
и преклонити се дан
и проћи тамна ноћ
и зимска беда која лежи над нама.

Јер нема онога који нас саветује,
ни оног који нас од невоље ослобађа,
и невоља наша удвостручава се.
И рекох са сузама:

Докле ћеш, Господе, заборављати нас до краја,
докле ће се наоружавати на достојање твоје?
Устани, Господе!
Зашто спаваш,
зашто лице твоје, Боже наш, одвраћаш од нас?
И опет васкрсни, Господе,

помози нам имена твојега ради!

И тако непрестано ридање на ридање прилажемо и ниоткуда помоћи.⁶

Из овог записа видимо да има много разлога зашто би овај запис био први егзистенцијализам у историји европске мисли. Али да пођемо прво од самога Кјеркегора.

Кључна тема Серена Кјеркегора јесте библијска приповест о Божјем захтеву према Авраму да жртвује Богу свог сина Исака. И то Кјеркегор види као најегзистенцијалнију ситуацију у историји људског рода. Кјеркегор каже: 'Тешко је, веле, Хегела разумети, али Аврама разумети, то је ситница. Ја сам, међутим, употребио много времена за разумевање Хегелове философије и верујем да сам је унеколико разумео. Ако га упркос уложенога труда на неким местима нисам схватио, прилично сам дрзак да претпоставим, да ни он сам себи није довољно јасан. Све то ја чиним лако, неусиљено, моја глава не пати од тога. Напротив, кад треба да размишљам о Авраму, ја сам као убијен. Стално ми је пред очима огромни парадокс који испуњује Аврамов живот. Моја мисао, упркос све својој страсти, не може ту да продре. Не мичем ни за длаку даље. Напрежем сваки

⁶ Најлепше молитве српскога језика, Изабрао и приредио Јован Пејчић, Граматик, 2002, стр. 97, 98

мишић да дођем ка циљу. У том тренутку постајем немоћан.⁷

Кроз причу о Авраму Кјеркегор је изложио и своју најегзистенцијалнију ситуацију. Поред ове психолошки осликане егзистенцијалне ситуације Кјеркегор заокружује и теоријске поставке онога што се назвало егзистенцијализмом:

'Систем егзистенције нема. Такав систем, дакле, не постоји? Нипошто! Ово се у реченоме и не подразумева. Сама је егзистенција систем – за Бога, али не и за егзистентни дух. Систем и довршеност одговарају једно другом, док је егзистенција управо нешто супротно. Апстрактно посматрање, систем и егзистенција не могу се уједно мислити. Да би системска мисао могла мислити егзистенцију она је мора замислити као поништену, - дакле не као егзистенцију.

Пре него што се систем закључи, мора егзистенција бити потрпа у в е ч н о м е, не сме да остане никакав егзистентни остатак, па чак ни таква ништина као што је постојећи господин професор који систем пише.

Бог не мисли, он ствара. Бог не егзистира, он је вечит. Човек мисли и егзистира, а егзистенција

⁷ Серен Кјеркегор: Бревијар, МОДЕРНА – БЕОГРАД, 1990., стр. 39

*подваја мишљење и биће, држи их међусобно споља у сукцесији.*⁸

Из ова два навода видимо симболички згуснуту мисао Серена Кјеркегора и видимо како се егзистенцијализам формирао у мисли Кјеркегоровој. С једне стране то толико потресно сведочанство о Авраму и Исаку, а с друге стране то је излагање о егзистенцијалитету као таквом, као појму.

Сада ћемо се вратити на запис патријарха Арсенија III Чарнојевића и усредсредити своју пажњу на други стих:

'Јер нема онога који нас саветује,
ни оног који нас од невоље ослобађа,
и невоља наша удвостручава се.'

Арсеније каже да: Нема Онога – који нас саветује, Нема Онога – који нас од невоље ослобађа. Питамо се Кога то Нема? Да ли је то неки цар или владар који Арсенија и његов народ може избавити или је то Неко Други? И наставак овог записа открива нам на кога је то Арсеније мислио:

'Докле ћеш, Господе, заборављати нас до краја,
докле ће се наоружавати на достојање твоје?
Устани, Господе!
Зашто спаваш,

⁸ Исто. 52

зашто лице твоје, Боже наш, одвраћаш од нас?

И опет васкрсни, Господе,

помози нам имена твојега ради!

И тако непрестано ридање на ридање

прилажемо

и ниоткуда помоћи.'

Питање: Зашто спаваш?, даје нам одговор на оно претходно питање: Кога то Нема? Нема Господа, Њега Нема, Јединога Онога који може помоћи.

Аврам је имао, поред вере, бар трачак наде, да се Исак не мора жртвовати, а ако не, онда му је вера говорила да је жртва Исакова Божја Воља. Па и ако изгуби Исака остао му је барем Бог.

Код Арсенија ствари стоје парадоксално и егзистенцијално другачије. Господ је Арсенија ставио у такву егзистенцијалну позицију да нема Господа, а да га, ипак, има. Арсенија је Господ оставио без Господа, ставио га је у ситуацију да нема Господа. Оставио је своју твар и своје чедо без Себе.

Ако је Аврам поред вере имао и трунку наде када је подигао нож на Исака, Арсеније је имао само Господа, чак и онда када га није имао. И то је кључни парадокс егзистенцијалне ситуације у којој се нашао. Ако су вера и нада неки облици посредништа између Бога и људи у случају Арсенијевом више није било никаквог посредништа између њега и Господа. Ако се вера и нада појављују као неке препреке које су се

испечиле између Господа Бога и човека, онда код Арсенија тих препрека више није било, били су само Бог и он. И то у ситуацији у којој Господа нема, а ипак га има.

Јер искушење Аврамово није ни приближити искушењу Арсенијавом. Аврам има дилему жртве – нежртве Исакове, код Арсенија тога нема, баш зато што је Бог попустио уништење и истребљење не на једног човека, нити на једно дете, већ на читав народ. Народ, који је по Арсенију, достојање Господње. Ако је Господ допустио уништење Његовог достојања, онда ни Господа нема, јер је тако поништио и самога Себе. Али ако се Господ и поништи, шта каже Арсеније како и из тог поништења и немања се Господ враћа?

'Устани, Господе!

Зашто спаваш

зашто лице твоје, Боже наш, одвраћаш од нас?

И опет васкрсни, Господе,

помози нам имена твојега ради!"

И на овај начин видимо код Арсенија како Господа нема, а да га, ипак има. И то је истинска егзистенцијалистика која је вероватно прва егзистенцијалистика у нововековној Европи.

Иако се Кјеркегор трудио да од свога философског гледишта не створи систем, он, ипак,

све излаже на један систематичан начин баш зато што има времена и комфорне могућности то да уради. Можда би и Арсеније исто поступио да је имао такве могућности, али не. Њега је Бог поставио у историјску егзистенцијалну ситуацију у којој је он морао да дође до закључака до којих је дошао.

Код Арсенија нема система баш зато што он мора да пише на један егзистенцијални начин, на један страдајуће–опстајући начин. И ту је корен његове егзистенцијалистике. Егзистенцијална позиција немања Господа у његовом имању и имања Господа у његовом немању јесте егзистенцијална прилика у којој се нашао патријарх Арсеније Црнојевић. То је прилика коју му је сам Бог дао, прилика у којој је натеран да говори о немању Господа када га има и да говори о имању Господа када га нема.

Негде се дилеме Аврама и Арсенија укрштају. Да ли је могуће да има Бога који од нас тражи тако тешку жртву? Било да жртвујемо свога сина или да смо препуштени као народ једном читавом уништењу. Али баш у таквој најтежој ситуацији најпотребнији нам је Бог, па макар га и немало. У таквим ситуацијама мора да га Има или нас бити неће. А ако се поништава његово достојање, у овом случају народ, онда је на снази Божје немање.

Немање Господње само је једна од могућности Божје свемогућности. И једну такву могућност у

својој свемогућности Бог је дао самом Арсенију и његовом народу и то је највећа егзистенцијална дилема коју човек мора имати, а то је да Господа мора да има највише у његовом немању. И та егзистенцијална дилема долази највише из животне праксе која се дешава пред очима једног духовног поглавара и учитеља. А та пракса је уништавање читаве једне популације.

Има и нечег пророчког у ономе што је написао патријарх Арсеније, а то су речи: 'Устани Господе!' и 'васкрсни, Господе, – помози нам имена твојега ради!' И поред свег уништења које народ доживљава некако овим речима Арсеније као да указује да ће доћи до васкрсења и обнове самога народа. Иако, он то у том тренутку не види, ипак, негде предосећа да та Обнова мора доћи и она је дошла неких 99 година касније. Али тада и у том тренутку као да је читавом ситуацијом владало немање Господње и да у том свом немању и самом његовом центру као да је највише било самога Господа.

Кјеркегору ни на крај памети није било да пориче Бога, многи су у западном свету то учинили пре њега, али на неким, да тако кажемо, хладним и рационалним основама, без неког егзистенцијалног грча и бола, а овде у ситуацији Арсенијевој баш тај егзистенцијални грч и бол довео га је до немања Господњег.

У тој мени немања Господњег, немања Господа нашао се Арсеније као један егзистенцијални грч и бол, као неки библијски јунак који је препуштен у свему стихији Божје одлуке о томе шта ће бити с њим и с народом који води. Јер и Аврам је водио народ, и Мојсије је водио народ, и Навин је водио народ, и Макаби је водио народ. И у том смислу Арсеније је сличан Авраму. Само што је за Кјеркегора Аврам симбол његовог егзистенцијалног промишљања, а Арсеније је сама ствараност, сам егзистенцијалитет. И његов запис је сам егзистенцијалитет. Можда ту има и нечега више, можда је то нека врста и првог нихилизма, можда је то и нека нирвана на православни начин, стање у коме нема Господа чак и када има и у коме има Господа чак и када га нема. Када има Господа у Господњем немању и када нема Господа у Господњем имању. Немање Господа у његовом имању јесте нека врста нирване православног типа исто тако то важи и за имање Господа у његовом немању.

И овај егзистенцијалитет се проширује у правцу нихиличног и нирваничног, али он је производ најтежих егзистенцијалних ситуација и прилика. Ако неко пред собом гледа уништење народа коме је он духовни вођа, о коме он мора да брине и коме је баш тај Господ дао у задатак да као духовни пастир брине о свом духовном стаду неће ли се пред њим као неко огледало сва стварност разбити у парампарчад када

види да они који су њему дати на чување пред његовим очима гину и бивају уништени? Неће ли се тада пред његовим очима указати немање Господње као неки амбис из кога опет истог тренутка Господ устаје и васкрсава?

Отворити бездан Божјег немања, углавном се мисли да је то лако и да то може свако, али тек то мора бити богодато. Не знамо колико је њих дотад порицало Бога или божанства, али тек као да је међу првима псалмопевац Давид рекао: "Рече безумник у срцу свом: Нема Бога; неваљали су, гадна су дела њихова; нема никога да добро твори" (Пс. 14, 1).

Да ли овај 'безумник' је сам цар Давид који видећи да нема правде на земљи закључује да ни Бога нема или Давид само описује безумника који каже да нема Бога, али да су такви безумници и неваљали и да су гадна дела њихова? У сваком случају Давид показује и изображава једно непосредно порицање Бога које је уткано у Псалме.

Тако и самом патријарху Арсенију дато је да отвори бездан Божјег немања, немања Господњег. У моменту када би сви они лицемери који у својој удобности Бога поричу у оваквој некој ситуацији клекли и себично се молили да Бог сачува њихов голи живот, а за друге баш их брига. Али код Арсенија ствари стоје другачије. Гледајући ужасно и крваво страдање свог народа, његово неумитно истребљивање, патријарх се више није ни освртао на

себе и на своју судбину, него је кренуо смело у богопорицање, осећајући да ће баш у том богопорицању пронаћи одговор на сва своја питања. И тај одговор је синуо: 'Устани Господе!'

Мена Божјег немања претворила се у устајање Господње у истом тренутку, у светлици истог записа. Да, није лако отворити бездан Божјег немања и то не може свако осим онај коме је то богодато, а то је био један патријарх, један Божји слуга и један Божји предстваник, Божји изабараник. Он се усудио да каже оно што можда нико до тада није да има Господа у његовом немању и да нема Господа у његовом имању. А то је најегзистенцијалнија ситуација која се може замислити. Питамо се да ли смо је могли уопште замислити да нас није извео један духовни поглавара на пропланак егзистенцијалитета.

Јер ако нема Господа, онда нема ни Истине, а онда нема ни онога параметра који је одређен Истином, а то је стварност, чак ни у оном будистичком смислу у коме је коначна стварност Ништа. Ако нема Истине, онда нема ни тог Ништа, нема ни илузије. Али ако је овај свет ту макар само и као појава онда мора имати Нечега, а то Нешто мора бити Истина која одређује овај свет, а ако има Истине, онда има и Онога који је Истина: Господа! И зато:

'Устани, Господе!
 Зашто спаваш
 зашто лице твоје, Боже наш, одвраћаш од нас?
 И опет васкрсни, Господе,
 помози нам имена твојега ради!"
 Крај."

Овај текст је узет само као пример у једном сегменту духовног и мудрописачког доприноса патријарха Арсенија. То је жеља да се укаже на значај овог српског старокњижевног писца који је дао одређена духовна решења из једног старокњижевног обрасца. То је духовна слика која приказује шта може као велико духовно значење да проистекне из једне древне мислиличке школе.

Али то је само делић значаја писаног дела патријарха Арсенија. Његов значај као писца много је универзалнији од једне философске школе, много је општији и свеобухватнији од једног философског правца. Његов значај је значај једне цивилизације и

једног духовног света који је почео поново да васкрсава из одређеног историјског мртвила.

То мртвило јесте слика Христова. Јесте слика његовог живоносног Гроба, који је посетио патријарх Арсеније. Он је и написао један дневник о путовању у Јерусалим и о самој посети Христовог Гроба. То мртвило Турског Доба јесте доба покушаја насилног уништења и духовног наслеђа и физичког присуства једног народа у историји. Његови духовни предводници, међу којима је и патријарх Арсеније, схватили су значај писане речи за духовни, али и за физички опстанак једног народа. Тај опстанак се налазио у језгру самопожртвованости његових најдичнијих изданака. А један од тих богоизабраних изданака био је сам Арсеније. Они су жртвовали све основне потребе и јела и пића, и удобности и безбедности, али то и јесте било у склопу њиховне подвижничке философије. Једноставно они су били монаси и код њих се самопожртвовање подразумевало. Било је то самопожртвовање у славу Господњу, на коју се надодоавало све потребно и насушно. Из тог самопожртвовања стекли су се услови за целокупни опстанак једног народа који је проистекао из духовне делатности његових најзначајиних људи.

Када говоримо као они који се баве философијом ми пробамо да уђемо у што прецизније одређене философије одређеног мудрописца. И можемо

поновити речи Јосифа Исихаста и потпуно их применти на патријарха Арсеније. Патријарх Арсеније је човек који је изабрао небеску философију⁹ и он је човек који се бавио божанском философијом¹⁰ и као патријарх и као општи учитељ, а и као монах кроз подвижнички опит.

Видели смо и самом наведеном тексту колико је Арсенијева мисао била и животним приликама проткана, али тај правац божанске философије није код њега могао бити осенчен ниједним односом прилика и догађаја. То ћемо видети и кроз многе његове списе које ћемо добити овим приређивањем.

Пратећу ту нит божанске философије кроз векове Арсеније није био ништа друго него само део једног свеогромног православног континуума који се протеже кроз векове од свога Оснивача. Пратећи ту нит и непрекидно стремећи том Основу и сам Арсеније је са својим "осиротелим народом" пролазио кроз урвине философске и историјске.

Из тог мудрољубивог и повесног каљења и он и народ су излазили као они који су, како би рекао Тесла, постали нација мислилаца и поета¹¹. То је оно што је оличавало читаво Турско Доба, па самим тим и патријарха Арсенија III. Имајући таквога учитеља

⁹ Старац Јосиф Исихаста: Изложење монашког опита, БИБЛИОТЕКА "ОБРАЗ СВЕТАЧКИ", Београд, стр. 196

¹⁰ Исто. 197

¹¹ Nikola Tesla: Zmai Iovan Iovanovich – the Chief Servian Poet of To – Day, New York City, 1923, стр. 1

за патријарха није никакво чудо то да су Срби постали нација мислилаца и песника. Имала је та нација на кога и да се угледа. Свакако један од таквих узора јесте патријарх Арсеније III. Прожет кроз народ и народ прожет кроз њега он је тај божански философ који нас је учио "божанским тајанама" кроз једно опште народно подвижништво и мучеништво. Можда зато некада и говоримо да нисмо достојни својих предака, јер опште хришћански гледано, нисмо имали тај мучеништво као они и сачувани смо се од тога да прођемо кроз такво мучеништво, што је један својеврсни Божји благослов, али ми смо настали од оних који су постали нација мислилаца и поета. Ми смо постали од њих и ми смо се духовно родили од таквих људи какав је патријарх Арсеније Трећи Чарнојевић.

Сада када погледамо себе у огледалу које ћемо назвати патријарх Арсеније Трећи Чарнојевић питамо се шта ћемо тамо видети? Да ли ћемо уопште видети себе? Да, патријарх Арсеније ће се свакако потрудити да видимо себе у њему. Он то може да нам учини, али колико ми треба да учинимо да би себе поново могли да видимо у том огледалу?

Давор Мандић

ПИСМА

Арсеније III Чарнојевић

**Писмо или грамата патријарха Арсенија
III Црнојевића
послато архимандриту Исаји у Москву
руским царевима Јовану и Петру
Алексејевићу писано 25. Маја 1688. године**

Благочастивјејшим, тишајшим, самодржавњејшим, пресветлим и у Христа Бога благоверним господарима и царевима кнезовима, господару цару и великом кнезу Јовану Алексијевићу, господару цару и великом кнезу Петру Алексејевићу све велике и мале и беле Русије Самодршцима, и многих држава и земаља источних и западних и северних баштинцима (отчичам и дједичам) и наследницима и господарима и обладатељима од Бога венчаним и од Бога штићенима, светломе скиптру свете и православне вере Христове, стараоцима о људским животима, јединим правоверним и победоносним и над многим царевима узвишеним царевима и т.д. и т.д. поборницима за божаствене цркве и за часни крст и просвећење православних у славу и утврђење благочестивог вашег царства, на победу злочестим Богу противним народима, а на похвалу и помоћ свима православно верујућим благоверним хришћанима.

А за овим нека је на знање пресветлом царству о поводу овога нашег писања, о Богом венчани велики цареви, јер није могуће нама клањати вам се и молити, а повода писању не казати; те знано нека је вашем пресветлом царству о убогом народу нашем, а особито ваших богомољаца, колико пострада род наш од безбожног агарјанског и немилостивог порода: цркве свете и царске монастире предадоше коначној пустоши, и нас саме кроз дуге године газише и поданицима учинише – ево већ више од триста година, црквене украсе поотимаше и многе у своју погану службу обратише, а многе огњем попалише; мошти светитељске газе коњским ногама, свештене сасуде и друге потребне ствари на оружје себи на пропаст расковаше и мноштво народа хришћанскога мачем сатреше, и многе у ропство одведоше – и све је то било скоро, јер благочестије поред нечастивог постојати не може.

Тога ради ми смирени и убоги ваши богомољци који ошадосмо и до овог часа, велики и мали, а први ја смирени Арсеније, божијом милошћу архијепископ све српске и бугарске земље, у договору са свим митрополитима и епископима и архимандритима и са свештеноиноцима и са свим клиром српске земље свете божије цркве заједно са велможним господином земље Угровлашке, са Шербаном – војводом Кантакузином, о коме сведоче и грчке хронике а и наша смиреност, да је он од

светле лозе благочестивих светопочивших и самодржавних царева грчких, који беху негде суседи светопочивших наших краљева, сви дакле – мали и велики – рабољепно се клањамо вашем светлом царству. Јер као што древни синови Израилјеви, изнемогли и напастовани будући од нападајућих са свију страна тадашњу свету цркву, послаше старце посланике, да моле утехе и помоћи светом граду; тако и ми по благодати божијој наречени нови Израилъ, ником другом, до вашем пресветлом притичемо, и уздамо се у Богу и пречисту Богородицу и у пресветло ваше царство; милостиви будите слугама вашим, који вас моле у невољи, потрудите се достојно доћи што пре роду нашем у помоћ, помозите нам да се спасемо и обновимо; наоружајте се на варваре, да би ослободили невесту Христову од угриза змијскога, и избавила сиротна и убога од силнога, који нема другога помоћника од Бога и вашег царства; не оклевајте, јер ево дође време, да порадите за своје спасење; подигните силу своју и погоните непријатеље своје, не као да би вам мало било потчињених страна вашег царства, јер је тога у вас довољно, но се смилујте једнородним богомољцима и слугама вашим. Уверени смо, да ће Господ Бог предати сада непријатеље наше у руке царству вашем и покорићете противнике под ноге ваше, само се неулењите, јер ће те велику милост примити за то од Бога. Ако ли нас презрете, ко ће

пред Богом одговарати за нашу пропаст? Да вама се данас нисмо јавили, не бисте били криви.

У осталом нека вам да Бог, да на овом земном царству достанете небескога са свим царевима, који од постања Богу угодише, у бесконачне векове, амин.

А ову грамату уручисмо свечасном архимандриту Исаији од Свете Горе Атонске Монастира светог Павла, да се у место свију нас, поклони вашем светлome царству – године 7196 месеца маја 25.

Руски цар Петар Велики.

**Писмо патријарха Арсенија III
Чарнојевића цару
Леополду аустријском, написано у
Коморану месеца новембра 17, 1689.**

Пресветлом и велможном, Божијом милошћу изабраном римском цару Леополду, прво немачком и угарском, српском, бугарском, словенском и хрватском, далматинском краљу, и краљу чешком и великом кнезу Аустрије и кнезу Бургундије, Штирије, Каринтије, Кариолије и Тиролије, кнезу рагуском, моравском Горње и Доње Лузатије и читаве римске државе господару, премилостивом и непобедивом господару нека је на многа лета радовање.

Ми смерни служитељи и богомолиоци вашег царства, с Божијом милошћу ја смерни Арсеније Чарнојевић, архиепископ све Српске и Бугарске земље, са свим епископима и игуманима и са свим хришћанима велико поклоњење челом чинимо до лица матере наше земље пред лицем царства ти. И молимо премилостивог Бога и пречисту децу Марију Богородицу да Господ Бог пода светлом ти царству многолетни живот и здравље и против свих незнабожачких народа светло одолевање и победу на нашу помоћ и избављење. Опет нека је на знање вашем пресветлом господству – ако те покрене

очинска љубав према нама, слугама твојега царства, да знаш и за мали део Српске земље и остало, што вишњи Бог за мали твој труд твоје непобедивом царству даде и дарова. Благодаримо премилостивог Бога и пресветло царство под твојим покровитељним крилом што смо у животу, молећи Бога и за ваше царство.

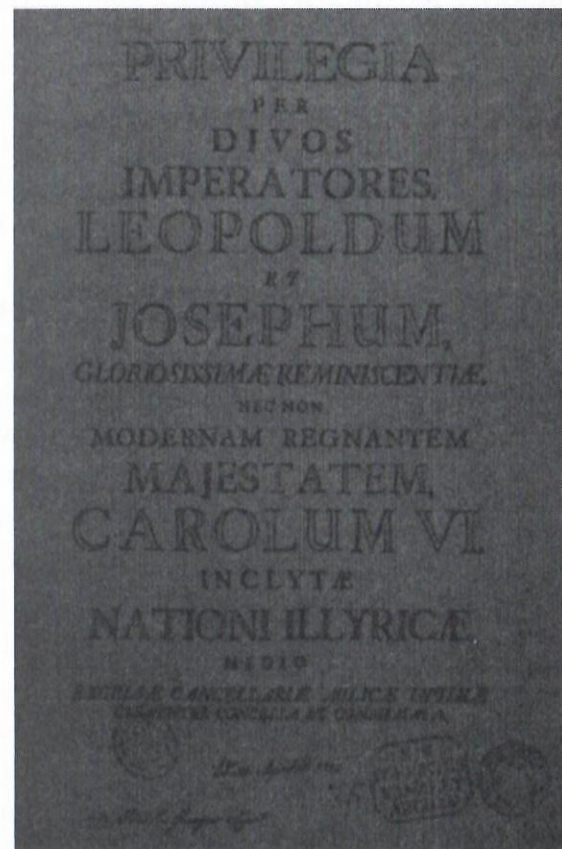
У великој смо невољи и изгнанству из земље и отачаства нашег налазимо се јер непријатељи наши, врагови светог крста, разоритељи цркава, многе крајеве наше узеше и род хришћански погубише. Ако бисмо се и дрзнули да све по реду изложимо твоје царском величанству, устежемо се да од многих речи не растужимо милостиво ти и кротко срце, видећи како нас волиш као чедољубиви отац синове своје. Због тога се уздамо у твоју велику милост и дрзамо се да укратко проговоримо о нашој смерности, као што сте и сами слушали за нашу верност и усрђе, што смо од почетка имали према вашем царском величанству. И од руку безбожних једва, с муком избежасмо без икаквог нашег имања и дођосмо под ваше светло крило у Београд с великом радошћу.

И посласмо нашег посланика епископа Исаију да се уместо нас светлој круни поклони и целива ти десницу и да тражи од вас милост нам за сав род наш. А ви и пре наше молбе не задржасте од нас царске своје милости и послас те милостивну грамоту коју смо примили месеца јуна 16. у Београду и многу

радост учини роду нашем и на већи подвиг узнесе. И отписасмо по свим местима капетанима и свој војсци да имају верно служити царству вашем од свег срца. Али, не би воља наша, већ воља Божија. Допусти Бог због грехова наших немилостивом роду агаренском да нас озлоби, као што и више рекосмо, и не имасмо места ни покоја нигде, него дођосмо до Будима и Коморана са другим збеговима хришћанских људи, које Бог од ропства ослободи.

И дође нам епископ Исаија од вашег царског величанства и донесе нам радосну царску привилегију, пуну радости и весеља и царске милости роду нашем, и утрсмо сузу од очију наших и окренусмо тугу на радост, видећи ваше топло усрђе како се смилова на нас и више од молбе наше царство ти дарова. Господ Бог нека те узвесели и узвелича и дарује крепку снагу за све противне непријатеље, као и Константину за туђине, и нека безбожни Агарени оружјем часнога крста прогнани буду у вечну пропаст. И клањамо се још са сузама се молећи твојој пресветлој и боговенчаној круни, да милостивим и светлим оком погледаш на нас и на осиротелу земљу нашу, испуњавајући све молбе наше. И похитај да избавиш од моћника сиромашног и убогог, коме нема помоћника осим Бога и твога царског величанства, а ми имамо верно да послужимо вашој пресветлој круни са свим хришћанским људима за живота и после смрти. И

много лета нека да Бог твоме непобедивом царству и вољеним синовима, господину краљу Јосифу и великом кнезу Карлу, и свим царским војницима.

Документ привилегија Леополда I. У свим званичним документима Срби се називају Илирима, староседеоцима древног Илирика.

**Писмо патријарха Арсенија III
Чарнојевића царском
саветнику Аустрије Штратману,
написаноу Коморану месеца новембра 17,
лета Господњег 1689.**

Преузвишеном и велможном господину Штратману, светлог царства саветнику и нашем добром пријатељу, племенитом и од цара многопочитованом – од Господа Бога здравље, а од нас велико и драго поклоњење чинимо вашем велмоштву.

Ми смо смерни служиоци и богомолиоци царског и пресветлог величанства и ваше милости, ниско поклоњење чинимо до лица земље и молимо Господа Бога и пречисту његову матер деу Марију за ваш многолетни живот и здравље и да утврди Господ Бог светло римско царство тврдо и непоколебљиво од сада и до века у вечну радост и весеље роду хришћанском и за победу злочастивих Агарена и других богомрских народа. И ако те води очинско милосрђе да сазнаш о нама смерним и о убогу народу српском, благодаримо премилостивог Бога и пресветлог монархије непобедивог ћесара римског, још смо у животу под његовим

покровитељним крилом, а за друго како је воља Божја.

И опет да је знано вашем велмоштву како нам дође од царског величанства наш посланик епископ Исаија Ђаковић и донесе нам славну царску привилегију, читавом народу нашем милост и поуздање и веома нам се похвали за вашу милост како сте имали усрђе и труд за нашу ствар да се пред лицем царевим милост учини и молба наша испуни. Немамо таквога дара или части да узвратимо за такву твоју милост, осим да благодарност велику узилимо и Христа Бога молимо да ти пода небеска и земљска добра и да умножи године твоје у старости дубокој и да видиш синове синова твојих као гране маслинове у дому Божију (Псалми 52, 8; 128, 3), вољу цареву испуњавајући.

Слушали сте и раније о нама и разумели како смо били избегли из немилостивих руку агаренских, голи и боси, без икаквог нашег имања, под крило светлога цара у Београду, како смо служење и верност светлоте цару приносили и своје људе учили да верно служе против непријатеља нашег Турчина, да против непријатеља светог крста војују. Али, не би воља наша, већ воља Господња. Допусти Бог немилостивом роду агаренском да нас озлоби, сву земљу нашу огњу и мачу предадоше, као што сте и сами слушали. А ми са осталим збеговима и хришћанским људима, које бог од ропства ослободи,

дођосмо до Будима и до Коморана са старадањем и муком. И што смо имали све смо изгубили, немамо се чиме хранити.

И сада помоћ молимо од Бога, а утеху од цара за смирење немоћи наше, и ваше величанство молимо да имате за нас добру реч у беседама с царем, да не остави нас сироте без његове помоћи, јер наду полагамо у Бога и у царску његову милост, као и у вашу. А ми имамо за вас Бога и за добро знамо и на сваки начин верношћу захваљујемо према нашим моћима и свим што можемо. И добри Бог свих нека умножи многе године и вашим добродородним чедима, амин.

Коморан је град на југу данашње Словачке. Срби су у овом граду живели од давнина, а један од материјалних доказа је и печат српске православне цркве из 1511. године. У приказу видимо српску православну цркву посвећену Пресветој Богородици у Коморану.

**Писмо патријарха Арсенија III
Чарнојевића отпосланог племенима:
Никшићима, Дробњацима, Кучима,
Пиперима, Белопавлићима,
Братоножићима, Чрној гори, приморским
странама, и другим окрстним племенима у
Херцеговини, написано 7230 од Постања, а
од рождества Христова 1692, маја 30**

Арсеније божјом милошћу патријарх пећски и приморски и других страна

Смиреније наше пише у богочувана и благочестива племена, која се зову Никшићи и Дробњаци и Кучи и Пипери и Белопавлићи и Братоножићи и Чрна гора и приморска страна свака, и друга окрстна племена која се појављују у Херцеговини.

Прво јесте благопоштованим свештеницима и пак који у Христа Бога богочувана и христољубива господа, хришћанска гувернадуре и који јесте војводе, кнезови и капетани и кметови и свим опште по имену православним хришћанима великим пак и малим, који у православној вери живе те, и који се повинујете божјем закону и нашем смирењу, мир и радост од Господа Бога сведржитеља и од пречисте

богородице покров, и од светих српских просветитеља помоћ, а од нашег смиренија молитва и благословљење да буде са вама амин.

А по свему знано да вам буде, моји православни хришћани, божјим извољењем изволи се нама и приђосмо к вашем христољубљу до манастира Цетиња, и хтедох проћи све приморје и с вама се састати и видети и из уста вама сказати и поучити вас закону божјем, да хришћански живите, па ми се догоди тако и пођох скоро у Пећ пак, у место нас посласмо до вас духовника Василија с мојим писанијем, да вас исповеди и учи закону божјем, а ви га лепо прихватајте и дочекајте, и исповедите се, да се од греха покајете, и милостињу му подајте, ко шта може, поради ваше душе.

Опет да знате, моји хришћани, како видесмо посред вас много зла и безакоња, што једни чините, и како се међусобно бијете и сечете и изгоните и плените и преузимате племена и рођаке, и узимате своје снахе за жене и куме и рођаке, и палите се и жежете се, и свако зло чините, што се ни у једном језику чини нити се находи, то се сад међу вама чини. опет посте једни не постите, и петак и среду мрсите, и рибу једете када закон божји не пише¹², и свако се зло од вас чини. Тога вам ради пишем и говорим, не од наших уста да говорим, него од самих

¹² Погледај у пропратном тексту Софиографско-историјско у списима Арсенија Трпег Чарнојевића.

Божјих уста вам говорим, и молим вас као своје еннове љубљене, да послушате, и ми да вас научимо страху божјем, зато што је сам Бог рекао да вас учимо, а ви да послушате, ако послушате, блага земна достојанства, Бог ће вам дати у овом животу; ако ли не послушате, оружје ђавола побиће вас, овога света и онога ћете отићи у вечну муку.

Пишем вам пак нашу реч, а не нашу, него божју, како је Бог рекао: прво да имате у себи страх божји, онда међу собом љубав, и не само с пријатељима и рођацима, да живите са сваким хришћанином као са рођеним братом; зато што се то зове савршена љубав; онда се богу молите, и у цркву идите, и четворо поста постите, и у среду и петак рибу не једите; зато што су тако рекли свети апостоли и свети оци: који човек не пости четири поста и у среду и петак рибу једу у те дане, он је човек као и они, који су Христа распели, и као сваки неверник, а не хришћанин.

Него, тако били благословени, што сте досад чинили зло, од сада не чините, него се покајте, и духовнику се исповедајте.

Онда пазите своје душе да не одете у вечну муку, зато што је страшна вечна мука; а која је корист човеку ако ће свега света благо узети, а своју душу пред Богом погубити? човек своју душу не може ничим откупити тога света, него овога света чистим исповедањем и покајањем и молитвом и постом и милостињом, и да не плаћате зло за зло ни коме, зато

што је сам Бог рекао: ако оставите човекова сагрешења, оставиће и вама и простити Бог милостиви сагрешења ваша; ако ли ви нећете простити што вам човек сагреша, неће ни вама Бог простити што ви Богу сагрешите. него од сада тога се свега зла оставите, те немојте међу собом ратовати и бити и сећи се, и немојте један другом красти и зло чинити, што није мило теби да ти други чини, немојте ни ви другоме чинити, него се сваки својом муком пазите, а Бог који вас је саздао, он ће вас и чувати, а ви се немојте старати, шта ћете јести и пити и у што ћете се обући, зато што то друговерци ишту, који бога не познаше, те су сиромаси, а ви Бога познасте, и богати сте, зато што имате на себи свето крштење Христово, ако сте убоги имањем, а оно сте богати вером христовом; него прво иштите царство божје, и вољу божју творите, како је хришћанима закон, а по томе Бог ће вам свако добро дати и овога и онога света, а Бог сам вели: обратите се к мени мало, да се и ја к вама обратим, и да вам кажем како ћете се Богу обратити него, тако били благословени од благога Бога, послушајте. прво имајте страх божји сваки у срцу своме, а међу собом љубав, и од сада немојте ратовати, да није просто, него проклето, који хришћанин нашу реч пречује; онда сва четири поста постите: божићне, велике, петрове, госпођине, усековање Јованове главе, Крстове дне, понедељак и среду и петак преко целе године; немојте јести рибу

кад закон није ни кад књига не пише, ни хришћани ни хришћанке, него сви равно постите и Богу се молити; зато што ће Бог од свакога душу искати, и од стара човека, и од млада, и од мужа и од жене, на оном свету, а благо томе, који се тамо обрете добро те се пости овога света и Богу моли и милостињу твори и својој души добро чини и исповеда се и покаје се и зла се уклања, а тешко томе, ко зло чини, зло ће му и бити, и овога света и онога; који се не покаје и зла се не остави, добро знајте, е ће тако бити, и у вечну муку одити, који зло чини до смрти, а не покаје се; а који се покаје и исповеда и греха се и зла остави, све ће му Бог простити и свако добро дати и овога света и онога, него од сада немојте ратовати и бити се и сећи, и затецати један другога да се сечете и преузимате, како сте до сада, него лепо живите, као добра браћа и дружина; зато што су сви хришћани добра браћа и дружина по Христу, а Бог је свима нама отац, који нас је саздао и хришћанима закон оставио; и немојте узимати себи за жене рођаке и своје снахе и куме, и по две жене држати, и од жива мужа жене узимати, и у посте се женити када закон божји не пише. и ви попови немојте такове безаконике венчавати, који ли се поп нађе да такве безаконике венчава, да му се удари 300 штапа и глобе 50 гроша да му се узме, и он да је одлучен с тим безаконикима и да не попује од тада, а који је до сада нехришћанин то безакоње учинио, да је проклет,

докле год се не распусти и покаје, а када се распусти и покаје, тада да је благословен. него се свега тога зла оставите, и немојте се жећи и палити, један другом жита омлаћивати и винограде сећи и трнице жећи, да вам не гори душа у вечној муци; и немојте враћати зло за зло никоме, него ако се што покара ко с ким и порече, опет се у онај час простите, зато што тако Бог вели и заповеда свакоме хришћанину: да не зађе сунце у гневу вашем и кару и рани, него ако се ко и покара ко с ким или с братом или с рођаком или с другоплемеником, да не држе за много ону кавгу и псовку да не помињу никада. него, тако били благословени, пошто вам више рекосмо слушајте, и тако чините како је хришћанима закон, што је Бог оставио и свети апостоли и свети оци. ако ли се нађе који хришћанин непокоран или хришћанка, те ове речи неће послушати, него почне закон божји разарати а хришћанима чинити зло и саблазан, учинио га господ Бог наказна од свих људи, и разорио господ Бог њега и његов дом, и његову стоку, и његов траг до деветог рода, и да је проклет, и задржан од цркве божје и закона хришћанскога, и да му Бог не да добра никаква ни напретка, или што посијао, не родило му, или кући пошао, свуда га рђа била и на дому и на путу и у пољу и на сваком месту. ако ли послуша заповест божју и нашу реч, како смо горе рекли, и почне ходити по закону божјем, и свеце светковати, да је благословено од Бога и од нас, и да

му да Бог свако добро и берићет и добру срећу и напредак и на дому и на путу и у пољу и на сваком месту, што од Бога искао, све му Бог даровао. него, тако били благословени закону божјем, што вам горе рекосмо, послушајте, и тако чините да примите од Бога милост а од нас благословљење. тако да знате, и друга милост божја и покров пресвете богородице и од нашег смирења молитва и благословљење да буде са свима вама православнима бојећи се Бога. Амин.

Сликовити приказ српских племена и њихове ратничке спремности.

**Писмо патријарха Арсенија III
Чарнојевића
руским посланицима у Бечу
зарад ослобођења деспота и грофа
Ђорђа Бранковићана писано 1702. године.**

Преславно сијајућим и препуномоћним посланицима преблаговернога и преблагочестивога монарха цара московског вселенства, и других мени пак, премилостивно преблагодетним—смерно покорно чело бијеније, по унутар подобно бивајућем уображењу.

Прејасно сијајући и препуномоћни великославни посланици благочестивога господара цара московског вселенства, мени, пак, веома преблагодатни!

Не онда у истину незнано и нејављајуће не знамо има ли бити вашим превеликим и препуномоћним посланицима, иако, при лету спаситеља нашега Христа Бога 1702. од постања света 6946., славеносрпској области деспотског степенства благоверно и достојно начелство, у дане блаженоуспињућег почивања првога Георгија Бранковића доласком нападајуће силе пагано—тиранске, рода; пак, измаило—агаренског, бивајући превишњега Бога благопроизвољен допуштењем,

грехова ради наших коначно неизоставним разрушењем срушено и у пепелу би[.] Утолико који од више уображеног времена, иако, земља државне области источне Илирије, тако и многоразличити народи такође речене области славеносрпског Израила, тиранијом поганом у вечно заплеснуће упали јесу. Тешко нама, тешко нама, тешко при мукама удисати нам, колико од нас безбројно поједених би од вепрова и звери дивљих од шума исходећих, по речима псалмопевца Давида цара и пророка Пс.79. Иако владико умалише већма сви језици, и јесмо смирени по свој земљи данас греха ради наших, и не би у време ни кнеза ни пророка ни вожда, ни све сажеженије, ни жртве, ни приношења, ни кандила, ни места која жртвовати пред тобом и обрети милост. И друга по успеваној тројици светих отрока у песми 7 пророка Данила гл. 3, којих ради и ми певати учимо овако: Не предај нас до краја имена ради твојега и не разори завета твога и не остави милост твоју од нас; и друга сапособства бивајућа.

Свагда пак превишњем и прештедром Богу сведржитељу, милосрђа свога саниспуштајућем, по горе успевајућем псаломнику вапајући говоримо: уздигни силу твоју и приђи спаси нас, ох предивно, ох превелике и пресладостне радости, о пребесконачно и човеком недомишљено божествено произволително смотрење[.] Иако, онда икада од небеских сила војујући ангел господњи прислан би,

апостолу Петру у тамници стражујућем слободног
избављења ради, Дел. гл. 12 зач. 29, тако и војујући
Петар цар московског вселенства мигом
божественим прислан би на ослободитељно
избављење у тамницу стражи страженога деспота
словеносрпског и народа његовог мучним саветима
лутајућег.

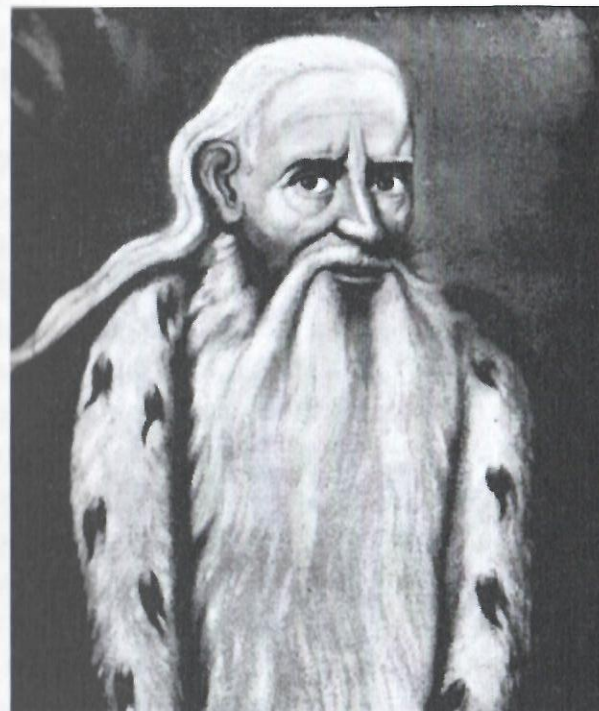
Од неизмернога и неисцрпнога божаственог
тајног скровишта милосрдна и пребогата пучина
таквог благоделања се дешава не бивајућа[.] Свуда у
светом писму говори: срце цареву у руци је божјој, и
овамо пак ако усхтедне обратити, тамо уклонити –
приче Соломонове, гл. 21, тако сведелује. У истину
такво уклоњење које прстом деснице превишњег
Бога указано бива и преблагочестивог монарха цара
московског вселенства ка славеносрпском израилу[.]
Него пак (и) у последње ово садашње време према
деспоту тог славеносрпског народа које (је) у лето
Христа Бога искупитеља нашега 1663. од постања
света 7947[.] И при тим временима пре мене
светитељствујући светог и блаженога спомињања
патријарх Максим од поклонивши се живоносном
гробу Христа спаса нашег у Јерусалимски град од
туда пак враћајући се у константинопољске и
древнопољске градове тамо бивајући и другог Рима
посланици[.] Од њих пак понућен, будући древнога
деспотског племена лозом, обуче се садашњи деспот
Георгије Бранкович свештеноподобним светим и

помазајућим јелејем у прадедно наследно отачаски
етепен своје достојанство известовањем деспотског
достојанства чину предивним бива[.] Иако јавно
сведејство гледајући бива о горе реченим другог
Рима кесарским посланицима од тог латинског
првобитног списанија, које пре времена ових
подобним по сопственом преславном кесару
римском садашњем Леополду првом предано би[.]
Томе блажено и увек спомињаноме Максиму
патријарху измејствујући и ја богомолбним
молитвама мојим ваше преславно сијање и пре _ _ _
моћно посланство смерно просећи _ _ _
преблагочестивог и преблагочестивог монарха цара
московског вселенства благоугодним и доставласним
својим заступништвом и садашњем деспоту нашем
другом Георгију Бранковичу царску помиловану
хрисовну грамату да измејствујете[.] Првом приликом
ово узрока ради, јер тешко деветогодишње време у
чуваној тамници заустављено би и уским
недостојанством отежаним обременењем понесен
бивајући у многа заузимајућег дуга упао јесте у
толико, који би некада од пресилног кесара римског
ослобођење и примио[.] Тада од дуга у заузимајућих
у ново заустављење отпуштен не би ако
многобивајући дуг свој савршено не исплаћен не
буде.

Другом приликом узрока ради, јер тешко од горе
уображившег племенородно древног деспотског

степенa бранковићевска лоза до овог садашњег догађања и пагано–тиранским насиљем од наследног отацства својег истеран би од престолног свог места, из удруженог свога пределног пребивања и скровишног свог обитавања[.] __ твојим? се толиким много мимоилазећим временом живећи у православној вери матере наше цркве источног закона непоколебљиво је пребивао[.] Тога ради и отуда колико од тог древнога племенороднога деспотског бранковићевског дома, сродно обући се има и у православно католичанској цркви источног закона вере непоколебљиво пребивати биће[.] Вечним уређењем санаследствујући се, на сваку годину царску пожаловатељну милошћу деспотског степена и достојанства бивајући бранковићевски дом, једнако са овим подручијем племенородно обукавши се[.] Сродство ово, уштедрим крмовањем и посећеним заштићењем да сачуваним буде његовог премилостивог дејства ради[.] И у деспотском овом дому вечним и префалним успомињањем преблагочестивог монарха цара московског вселенства име, једнако са вашим преславним и препуномоћним посланичким именима остављени да буду: имајући пак, превечно, пребесконечно, заступништво божје благодати ваше преславно и препуномоћно посланство уручивши остају вашим преславно __ елним и препуном __ имајући посланство.

Смерно покорни и богомолебни служитељ прво–Јусинијанској цркви архиепископ и свег источног Илирика патријарх Арсеније Чернојевић властитом руком.

Гроф Ђорђе
Бранковић

**Писмо патр. Арсенија Чрнојевића
деспоту Ђорђу Бранковићу, писано у
Сент-Андреји 3. Марта 1702. г.**

Високородни и благочесни Господине деспоте, мени пак у светоме духу преузљубљени сине и господине прежељени.

Великољубним жељењем увек принуђен јесам учестало синолепном величанству писати и телесног здравља о дугоданим пребивањем, најпре душевног спасења од највишега творца спаситеља нашега Бога усрдним мољењем просити. Пошто пак толиком закашњењу крива јесте, као пак и пре не давно господству вашем од футошке вароши писали јесмо како умољења бише толико пута нуђена, како од духовних тако и од воинствених и помесних синова нашега народа, како да у време доласка светлости ћесарска славна комисија у крајинска места и ми с њима укупно ка свакоме одговору и захтеву потребном готово обрести се. Помишљајући на одговор господствујућих који нам у прошлу јесен у том месту створили јесу говориште, како последње уређење и привилегијама потврђење од речених комисија задобити да буде коначно, како и да се деси словоделом ускоро. Издадоше нам декрет од угарске канцеларије, и да на ниже ни с друге стране Светога

Андреја ходити по својим хришћанима не будемо слободни. Таквим злодобитним и горе очекиваним усилним одговором вративши се, да опако издати нам каштел Сечуј, чекати тешко по злу добра великога. Но и ту мира нема. Ђаво сеје своју од свуда затле јесте, приђе нам горе од горег пак заповест од будимске камере, да Сечуј од руку наших узети се буде[.] И таквом посетом окружен осталу на Богу наду о свакоме да буде[.] И у таквом продирању боруњем време нисмо имали почесто писати вам, да не огорченим својим срцем и љубављу, ваше у жалосно робовање превратити будемо.

Овим пак писаније ово свршава се и уточишту божаствене благодати живот ваш препоручујем и вас често посећујући смерност наша, да не ослабите писанијем.

Дана у Светој Андреји месеца Марта г. 1702.

Милошћу божјом архиепископ Пећски и словено српски смерни

Арсеније Чрнојевић

**Писмо патријарха Арсенија
Чрнојевића деспоту Ђурђу Бранковићу
писано у Сент-Андреји 8. Августа 1702. г.**

Благородни и у Христа Бога благоверни
Господине, мени пак који јеси у светогa духа
преважни!

Много разумну епистолу благодатног ти
величества зарад приношења служитељногa нашегa
архијаконa Василија примајући и писање у њој са
извесношћу прочитавши узаном, како у правди
догађа се на нама цара и пророка Давида псалмски
успевати глас: ако Господ не сазда дом добродетељи,
свуда, те ми маловрстијем својим трудимо се тиме
пак праведно како ни какво здање од једногa камена
(не) подиже се.

Сами по слову заповести господње мноштво
силом скупљени и својим маловрсним погнутим
старовременим древним падом стопа словено-
српског одржања понудили јесмо. Отуда себе не
поштедевши ни умно ни телесно, ни пак особито
ослабљену десницу, нисмо имали толико сваке снаге
без задржања чинили јесмо робље(ње)[.] Како о томе
сведочанство да буде ми живимо на небесима, и
васељену сагледава Господ. Многим пак и људима
позор би усрдно наше о своме стаду подвижење. Ни
сам заиста без потребнополазних помоћника

оујетих се надом и у немоћи хвалим се. Тиме пак не
да ми се, о преважни(,) мени који јеси у светоме духу
господин син и старадалац преблагоумни како
посебно јаким, од прве укоренивши се који у нас
Христовом љубављу умањује се, или исахнути
таквом благоуханом цвету што, претвори се, јер који
тада јесте и да буде преобиле посреди нас свагда.

Јер и опште своје изречење пред слатковидним
ти зраком бивајући у одвраћању ума ово нисмо
применили, није како подобно било словом пренети,
а све потребно извесно смо у слуху одпослали. И у
таквом настојању суштим нам још у футошком
тржиштном месту, бисмо сви подвигли ка ономе
извршењу и по размотрењу општемeу разредише и
еписаше по чиновима и пределима како прилике
обретоше. По негде пак издано пренешено би на
славну комисију тада у крајинских страна пренето
обревши се од светлости ћесарске директно
изречење, како од туда не закаснелим путешствијем
одлазећи у Свету Андреју скоро постигох да
узрадим. И у таквом смушеном усклоњењу од нас
почето би у споменуто дело опет укoпано
притајивши се и до сада тако слеже се. Погледај
друго народу нашем немарно понирање, погледај
слабости разумне, погледај неразмотрења си нова,
еуицу онда светлости они сном незнањa главоболују,
ако под мраком нерасудне таме се скрију, како
толикоме и таквом нашем подвигу јединим прстом

рукопомагати не хотећи и како сами у свему и о свему преодевати да узмогну. Ако би и Соломоновска сва премудрост уливена у нас слегла се, упорном овом народу никако благоугодити и те у пут прави привести не бисмо могли. Сами јер ако бисмо имали снаге праведни Судија зна, како непоштедним помагањем угостити величаство твоје не би забранили, а како напуњени јесмо духовног богатства и разума истинитога напојени сами размотривши ка помишљању себе погрузити од куда бисмо и имали толико времена нештедећу руку на четири стране раздајући ако бисмо и царско које скровиште имали до сада истешења свога крај указало би. Где пак како наги и лишени високога свога благопотребства у странама овим преселивши се такву снагу не можемо имати? Друго пак обећано нам које од будимске камари три тисућа форинти издавање живљења нашега ради, сада нам и ово исплаћивати престаше. Од Хришћана пак Бог зна, како премалу помагајућу корист имам. И у толиком изнеможењу и сам себе ићи борим се и много живота лишавати се не пристижем. А и по овима пошто увидим себе достојна ка благодарењу вашем, у истину радосним хитањем помоћи вам колико узможно нам буде старати се.

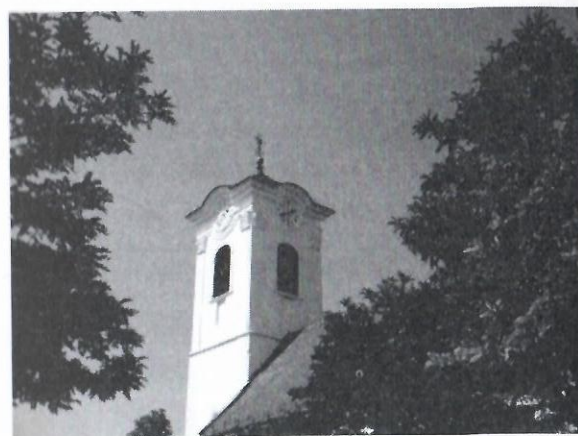
О другоме и споменути наш архиђакон и благопоштовани служитељ Василије тамо извољењем нашим одслањем отишавши пространо

од уста сказати господству вашем може понизно својим благопреклоњенијем.

Ово пак цртаније слова сврши се троипостасног божаства благодаћу да благопребуде с вама и у вас свагда.

Дано месеца Августа. 8 у Светој Андреји 1702.

Милошћу божјом архиепископ пећски, словено-ерпски и свега Илирика патријарх Вашег пак величаства отац богомолбствени смерни Арсеније Чрнојевић.

Српска православна црква у Сент Андреји.

**Писмо патријарха Арсенија писано
деспоту Ђ. Бранковићу у Егар из Пакраца
у Славонији 5. Дек. 1704.**

Благородни благозацени и велможни деспоте, у
духу светоме узљубљени брате и господару мени
преузелатни.

Преведе ми усрдну и пречасну синолепе ти
љубави епистолу кроз многа времена моме жаљењу у
број 16-ог Августа цртаном у нерушеном чувању с
досталепном молитвом броја . . . и месеца . . .
благодарне успримих и узделатним понуђењем
посмотривши извесно у њој слагање постигох
расуђивањем.

У прво _ _ _ _ _¹⁾ у страну
садашњег вам пребивања од царствујућег града
мирно и безбедно путовање кроз велику љутост
зимну здраво до града Егера постигли јесте, где
животно пребивајући онај народ досталепном
понижношћу и љубављу неизречено пречасно вас
прихватио јесте.

И у овоме и ја смерни великим узрадовањем
душевним и телесним испунив се превечнога Бога
благодаре хвалим, сачувавши вас и заштитивши од
свакога прилога вражјег у свему томе путешествију,
благоумноме пак тамошњем народу ипак велелепно

захваљујем, понизивши и усрдовавши сваком чашћу
ка благоугодном високородном вашем величаствују.

Колико више и непренеможно оних
благоподвиженија нам предговорите како
светлолепни их чин римско-католичански с мирским
укупно свесрдним благоподвиженијем узрадовати
обећава се[.] При двери августиновског кесара и у
заложено доставерно о вашем благодобијеном
ослобођењу себе поставити буде, тако да величаство
ваше не двоумљењем обазре се на једнокрвни свој
народ. Ето велике мрље Словенима, ето велике
погубе синовима српским, ето предивне проповеди
свима слушајућима. И ако бих рекао како од небриге
наше ови прикључише се у истину јесте проповед и
плача достојна, њега јаве како од имућних _ _ _ _
нашега у рукама ова тако приразише се.

Синолепно пак ваше величаство и сам бистре
свести колико пута дубоко старосног ми труда не
одрекох се (њега) у царствујућем граду приходитьи
усрдствовах како од уста безбројним говорењем[.]
Ових и многих састављених меморијала предавањем
не толико о својим потребама колико о вашем
благодобитном ослобођењу усрдствовах (Богу
јединоме знано), како пак и у време скоро један од
другога раздвојени[.] Величаству вашем говорили
јесу, који једину аудијенцију испросивши пред
непобедивог ћесара, за налажење дела нашега
високородства да престанем да се трудим. Сам пак

себе од таквога намерења придржавајући се зауставих. Иако и по ненаданом раздвајању с вама многа о вама у римско-царствујућем граду под трвљењима о њима пак и у нижем пункту пространом извештајношћу слова се трудим представити вам.

Знам иако узнато разумљењу ваше: велможанство се лажно именује у некоме прозвању бранковићком који од постања свога си порекла Бранковића прозвали јесу по вашем пак гурању у тамошњу страну удаљењем, великим трудом полагање усиловати себе не поштедевши јесам у броју имена високородног у прозвању утврђено себе пројавити да _____ уложио јесте неким псевдополитичким ласкањем окружујући њих, што би своме намерењу помоћ од нас задобио.

По некада пак нам проразумевши како таквим ласкатељством око врата наш ход отступа и шкрипати вратима досађивања твори[.] Љубљеним пак по вас успаљењем мужевним разјаривши се, меморијал приличи светлости састављеним говораше иако ми једнога и тога нам и народом нашим осведоченог деспота имамо и верно познајемо, у граду Егер на пребивање тамо сада од вас посланог, другог пак осим тога не познајемо, који ластивним сплетенијем себе јединородна показује. И тако

почетно његово свеликаво измишљање пресечењем скорим студеном тамношћу угушено би.

А који по тим мало нешто у успоменути град Вијену пребивајућим августовског ћесара заповедним декрета изречењем у нужну страну својега си народа, снизпустити се да имаш[.] И међу обрћући се у ратоборна ова времена на службу великоверну његове светлости ћесарске благоподвизати их да восилајем који неким бројем од дана кроз штајерске и хрватске пределе даље и по еремске државе суште у живих достигнувши иде како помећу своје[.] Православне своје овце и сада обрете се у пе _____

_____ хваљени јесмо о не мучен срцем и ушима не укројени род наш прикључивши се сада у земљи угарској ребелији у великом смућењу и страховима етешњен јесте.

И овога ради криви никако благо наставити их или рекавши упутити јесте ми могуће, што би у садашњим поменутих прилична времена општенародне своје посланике у цесарско — краљевски двор одслати.

Тако пак некада таквоме намерењу битност ечитати се узможе правога у меморијалу пункта ослобођењу величества вашег отуд сведок који је на небесима Господ, поставити узрадити од све душе и срца будемо.

Овим пак свршавајуће триипостаснога Бога превечне благодати препоручујем вам и остајем по духу светоме богомољ —————
смерни Ар

Дато у пребивајућем нашем месту које је у Славонији Пакрац месеца Дек. 5. лета 1704-ог.

Српска Православна црква у Пакрацу

**Писмо патријарха Арсенија III
Чарнојевића руском бољарину Теодору
Васиљевичу Головину написано месеца
октобра 29. дан, 1705. године.**

Арсеније Божјом милошћу архиепископ пећки и свих Срба и Бугара и читавог Илирика патријарх.

Правоверни и добродородни господине, његовог царског пресветлог величанства велики бољарине, Теодоре Васиљевичу Головине, а нама по Духу светоме сине вољени!

Телесно здравље и дуговечно живљење, а највише душевно спасење од вишњег творца, спаситеља нашега Христе, вашем благородију желим и наше архипастирске смерности молитве и благослове шаљем. Нека ти Господ да и у садашњем животу да нађеш све душевне жеље, а у небеском и бесмртном да добијеш она добра која је примио Бог онима што га воле — власти достојну вашу узвишеност. Јер иако је наша смиреност у овој узбурканости великој, иако смо држани свакодневним бедама, ипак још није исушен врх нашега кандилија. Овлаженом оквашењу у послатој слици мастилом, вашем чинодостојанству супроставити се нисмо желели. Преко посланог

посланика, брата нашег по светим тајнама, преосвећеног митрополита петоцрквеног кир Јефрема из царствујућег великог града Москве, потанко разумесмо о вашем власти достојном господарству. Руке на висину прострех и сузама седине своје омочих, из дубине срца уздахнух и свесилном Богу у крепости завапих: "Благословен јеси, Господе Боже вишњи, који над животом и смрћу имаш власт". Благословен Бог који је вашем чинодостојанству мирног живота време даровао. И у будуће нека ти Господ да много година и заједно са домаћим ти по путу изданцима и читавог славног вашег двора сабору.

После овога ако би хтелo величанство ваше хитрошћу вашегa ума да разуме о овдашњем нашем пребивању и свих православних хришћана што се налазе овде под влашћу римскогa старешинства, по Божијем допуштењу због грехова наших, то јест неки део православних хришћана који је избегао озлобљења агаренских чеда и уселио се у ове угарске крајеве. Затим, ђаво који мрзи добра засеја међу Угарима свој кукољ и израсте међу њима трње неправде и одатле се роди међусобни рат са ћесаром. Пошто нас опет сустиже љута зима, да су многих правоверних, како свештеника тако и мирјана, многа тела, старих и младића са децом – мачевима за јело била.

Дан и ноћ бежећи са својим осиротелим народом од места до места, као лађа на пучини великог океана брзамо, чекајући када ће заћи сунце и преклонити се дан и проћи тамна ноћ и зимска беда што над нама лежи. Јер нема онога који нас саветује и од туге што нас ослобађа. Мука наша удвостручи се и рекох са сузама:

"Докле ћеш нас, Господе, заборављати до краја, докле ће се наоружавати на имање твоје?"

Устани, Господе, зашто спиш, зашто лице твоје, Боже наш, окрећеш од нас?

И опет васкрсни, Господе, помози нам имена твојега ради!"

Тако свагда ридање ридању придодајемо и ниоткуда помоћи не можемо добити. Са свим нашим осиротелим народом словеносрпских синова, од првих па до последњих, како духовних тако и световних, народа свакогa чина што постоји, смерно и покорно и скрушено сузно мољење опште сви чинимо господству вашем. Мојсејствуј нам, као роду израиљћанском у Египту, пред његовим најнепобеднијим и августејшим монархством, јер знамо да у одважности не оскудеваш. Завршавајући ово, дакле, богато ме у милосрђу и силноме Богу препоручујем власти достојну вашу узвишеност.

Месеца октобра 29. дан, 1705. године.

Посланице

**Ставропигија патријарха Арсенија III
Чарнојевића као повластица будимским
Србима која им даје право да сами себи
бирају свештеника, написана 24 Јуна 1698
год.**

Арсеније Чрнојевић Божјом милошћу
Архиепископ Пећски и Патријарх Свем Србљем.

Смерност наша пише по даној ми Власти свише
од пресветога и животорнога Духа трисијаног
божаства, благодаћу Светлости пак Кесарске, по
пуно даној ми милости владатељства и управитељног
ми уређења у догматима црквених источнога
православља придржавати се, стројити све, и
исправљати, и сачињавати, дејством власти духовне
проуказивати, по правилу светих апостола и предању
светих и богоносних отаца у седам проповеданих
светих васељенских сабора утврђених. Ово и друго
хоћу ко све наше поучити устројењу боље пристојећи
ка разумљењу у слух знано представити православни
синови источне наше свете цркве у краљевском граду
Пешти, и с обе стране полја Дунава такође у
краљевском граду Будиму вароши српске
пребиватељи, речени синови хришћански, ревношћу
ктиторства распаливши се, цркву свету су како у

граду Пешти, тако у вароши будимској бивајући хришћани себе на корист и своје душе вечни помен, устројили подвиг тешки указујући, и именима реченим светим црквама, у боље своје, још у своме животу јесу, поучење ставропигије њихове именовали, и ту власт њихову обасјати, с многим мољењима општим и тешким од свега срца до наше смерности допирући, и нас ктиторским својим припадањем ради својих поука умољавају. Тога ради и смерност наша; како по власти Богом дане нам, такође и по утврђеној милости светлога кесара римског, у својих њему нам поданих привилегија, мољење њихово извршују, и ово по поучењу вечно утврдити причињавају и како је град Пешту цркву свету хришћанску у име светог великомученика христовог Георгија, такође и у варош будимску цркву у име великог мученика Христовог Димитрија од пре речених благочестивих Хришћана седење бива, две словесне свете цркве источног православља постављене, именовати се Ставропигије допуштају, и црквеним правилом свезу, и Богом дану ми власт потврђују и друге словесне: и како митрополит или Епископ или љубљени који духовни поглавар, како источног православља, ови и другог реда и закона бивајући у њих, руку власти да немају, ни по вољи његових свештеника им подавати, такви речени благоверни хришћани пребивајући у више споменута места, власт да имају опште саборно њихово

братство, кога они опште изаберу, произволе, и сви заишту источног православља држећи се Свештеника, Богу и човеком угодна, тог достојанством чина свога свештенодејствовати им власти да имају, по правилу апостолском, и предању светих отаца источних седам сабора васељенских бивајући утврђени догматима. За себе по мољењу и заклињању, и завет тврди полажу сваке части достојног поглавара духовног реда, бивајућег у више реченом, нашег смирења уста и мојих словом именованих, и од Бога даној ми власти утврђених ставропигија у граду Пешти и вароши будимске цркве две хришћанске наше такве и по мене бивајући Архиепископ прво Јустинијански и Патријарх словеносрпски нашег архипастирског престола наследник сваке, који с четири васељенска Патријарха у повинованој љубави благоволитељно састоји се. Тога ради свакога о овоме наложеном зналаца и духовне благодати наследника молим и заклињем, молитве ради смерности наше, и љубави ради светих христових великомученика и господинов реченим светим храмом, колико боље божја воља пристави би сачињено од нас више извесно поучење утврђујте, и благодаћу ограђујте, а не бивајте разрушења наставници, имена ради божјег. Ово пак дело извршавши јединој божаственој благодати ово препоручују, тако да је свакоме у узнано расуђивање. У лето од постања 7207. Од рођења Христовог 1698. С

ниже, писаном братијом саборно: Јефтимије, Митрополит будимски. Атанасије митрополит босне и зрињског поља. Исаија Ђаковић Епископ јенопољски. —

Месеца Јуна 24 дан. Арсеније Архиепископ Прво Јустинијански, и Патријарх српски.

Српски граничари.

Друга Ставропигија патријарха Арсенија III Чарнојевићана писана истога дана, која је важила само за будимске Србе

Арсеније Чрнојевић божјом милошћу Архиепископ Пећски као такође свих Срба, Бугара и других принадлежних Патријарх.

Свим и особитим Смирењем нашим у Христу Сином, настојућим ова наша видећим, поштованим пак слушајућим вечно целованије, божје пак благословљење им пак налажући, међутим у службама нашим, разумети у узнање творим, памети пак силу настојећим, што по некада не без благодатног, јаснога величаства благовољења нашег пак благослова; православни, прави пак источне наше цркве Синови, Краљевског слободнога града будимског, предграђа житељи, ревношћу богобојажљивости пробуђени Божјом благодаћу произведени славом и чашћу, древна пак сачувана религија светог великомученика Димитрија жртвовања уздигавши жртвеник опште сви, најпре пак и фундатори (оснивачи) тога и патрони (покровитељи) много молећих, нашег пак молећег смирења покорно челобитствујући; за које би предпоменути источну нашу грчкога зако на цркву у Будиму уздигнуту удостојили се титулом

Ставропигије обдарити, украсити и обући. Сврху које смирење наше мољењима њиховим побуђено од Бога нам дане власти, не такву силу дајем и саизвољевам, него такође закон успостављам, установљени пак од света благопријатан крепки пак имати се хотећим као да предречена црква наша источна у част светога великомученика Димитрија, Света Ставропигија, то јест слободна и независна назвати се и може бити, нити онај јесте Митрополит, нити други који било или од наше источне цркве или од западних Прелата, који за служитеља и свештеника предотакнутог Цркви, кроз лукавство наметнути или кроз силу уместити помисли, него само општим народа сагласјем и у томе изабран Богу и човеком пријатан православно поставити и асигнирати (означити) се имати Презвитером. И ове садржајем настојећих изјашњавајући свакога по особи општа, који молити налаже, очински молимо и Богом заклињемо, да поменута слободног краљевског града предграђа будимскога житељи смирења нашег у Христу Синови предименоване цркве фундатори, патрони и заштитници, слободно, безопасно, и без сваког и сметања употребити уживати и радовати се с нашим преимућством и аутентиратим привилегијама, допустити се има на знање 1698 лета дана 24. Јуна.

Арсеније Архиепископ Пећски Патријарх Србије, Исаија Ђаковић, Епископ Јенопољски.

Јефтимије Митрополит будимски. Атанасије Митрополит зринопољски.

LEOPOLDUS.

Divina favente Clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus &c. &c.

Onorabilis, Devote, Dilecte; Pluribus Nobis relatum est, quantopere Vobis cordi sit rei Christianae incolumitas, & incrementum, cujus egregia Vos praestitisse specimina fidei de functo Generali Piccolomini ibi locorum agentis opera cavata non sine satisfactione intelligimus: id ipsum Nobis deinceps a singulari fide, ac studio Vestro, praestitum vero in DEUM cultu promittentes, dum non dubitamus Vos, pro ea, qua apud Populos illarum Patrium, & imprimis Albanenses, & Rascianos polletis auctoritate, strenue collaboraturos, ut oblata a DEO tam opportuna occasione jugum Turcicum, sub quo haecenus deplorandum in modum gemuerunt, excutiant, & armis Nostris sociati barbaram Ottomanorum Tyrannidem deprimere modis omnibus extinguereque juvent. Opus certe DEO gratissimum praestituri, Nostra etiam Gratia Caesarea Regique omnino dignum: Quam uti Vobis Clementissime offerimus, ita vivis documentis comprobare in se ferentibus occasionibus non omitteremus. Datum in Civitate Nostra Viennae, Die sexta Mensis Aprilis, Anno millesimo sexcentesimo nonagesimo, Regnorum Nostrorum, Romani trigesimo secundo, Hungarici trigesimo quinto, Bohemici vero Anno trigesimo quarto.

LEOPOLDUS.

T. A. Henr. Comes de Stratman.

Ad Mandatum Sacrae Caesareae Regiae Majestatis proprium.

Steph. And. de Werdenburg.

Из документа Леополда I о привилегијама за досељене Србе. На основу овог званичног указа Арсенију III Чарнојевићу је било и омогућено да уређује црквени живот на територији Аустријског царства. Међутим, из приложених писама видимо да то није ишло нимало лако.

Синђелија

**Препис Синђелије, коју је патријарх
Арсеније III Чарнојевић дао новом
Епископу Скендеријском владици Данилу
Петровићу на сабору у вароши Сечују у
Барањи године 1700
у Јуну**

Арсеније Чрнојевић Божјом милошћу
Архиепископ Пећски и Патријарх свим Србима.

Коју неизречену божаствену благодат Спаса
нашега Бога. Прими сва земља истинито и
живоносно проповедање. У семену у слух посијавши
људи седећи у тами неразумља, видевши светлост
велико разумну. Од лажи избависмо се, и царству
небеском придружи смо се, већ прву светлост, за
преузношења човек одступи, и изгнан би из раја.
Опет нови човек Христос, Адама оваплоћењем
својим, на ранију част узведе, и човека обожити, и по
свуд испуни тајне службе, и по сред људи положи
љубав. Свете пак храмове испуни благодаћу и славом
и тајнама осветли, и храну рајску свима отвори.
Стара пак сва прођоше и постахше сва нова.

Тога ради и наше смирење са сабором све
извесно разуме, и нађосмо од светих отаца законе, и
од светих благочестивих царева христову, које су
митрополије и епископије под светом великом

црквом, преосвештеном архиепископијом Пећском и Патријаршијом Богодржећом свих Срба и Бугара западног Приморја, горњег Подунавља, и северних страна.

Јел може божаственом благо промишљању бити, свечасни и свештени сабор састависмо у богоспасеном Каштелу именованом Сечуј. Били су пак у том сабору први, свеосвештани Митрополит кир Саватије захумски, и Митрополит кир Јефимије будимски, и Митрополит Стефан Сремски, и богољубазни епископ кир Јефtimiје бачки, и епископ кир Исаија Јенопољски, епископ кир Спиридон вршачки, епископ кир Герасим зворнички, и преподобни архимандрит кир Јоаким Ђурђевац (из Ђурђевих стубова). И од других крајева мало Чрнаца и властеле, и са другим клиросом и прибројаним црквенима. И свечасни и богољубазни сабор створисмо, и у Богом спасавану епархију скендеријску, по представљењу покојног владике Саве без Пастира остављену, судом божаственим и искуством црквеним, произбрасмо часнога јеромонаха овога Данила постриженика цетињског, и с призвањем светог и животворећега духа, постависмо њега у богољубивом степену архијерејском, да усприми, вишеимену епархију звану Скендеријска, у коју се именују места ова: Прво Црна Гора и племе Грбаљ, Паштровићи, Кртоле, Луштица, и град Бар, град Скадар, и град

Уцињ, и град Подгорица и Жабљак, и у племе Зета и Кучи, Васојевиће, Братоножиће, Пипере, Белопавлиће, са свим варошима и седећим другима.

Него да служи Богу неленосно, и стадо своје да чува са сваком пажњом, и да рукополаже Свештенике, чтеце, и подђаконе и ђаконе, и да усавршава свештенике, такође Игумане у манастирском управљању, и духовним Овцама душе спасоносно вођење, цркве Божје освећује, које немају раније освећење, и сва архијерејства да свршава, по закону Божјем, и по правилу светих Апостола, и предању светих Отаца, и учи народ хришћански ка душе корисном спасењу, спасава поверене му душе, колико је могуће све.

Опет пак ви христољубиви саборе, свештено иноци и свештеници, властело и сви христоименити људи, који се налазите у вишеченој епархији, послушајте њега уместо образа Христовог, и уместо лица нашега смирења, јер ко Архијереју частује самом Христу прилази, и ако се пак нађе ко награсан и непокоран овом нашем писању такав да буде проклет и одлучен од цркве божје и закона хришћанског, и што хоће по закону благословити, да је благословено, и што хоће да разреши, да је разрешено, и што хоће да разреши, да је разрешено, и што хоће, по закону свезати, да је свезано.

И писа се ова Ставропигија у сваком очувању и поузданости и даде се богољубазном епископу кир

Данилу. У лето од постања 7250, а од рођења Христова 1700 месеца Јуна Арсеније Чрнојевић Архиепископ Пећски и Патријарх Српски.

Сечуј- омање место у јужном делу
Мађарске које припада Мохачком срезу
Барањске жупаније, са седиштем у
Печују. У 18. веку ово место је било веома
значајно у црквеном животу Карловачке
архиепископије. Видимо да је управо овде
направљен препис једне од Синђелија.

**Забелешка патријарха Арсенија
Трећег Чарнојевића у
манастиру Никољу у овчарско –
кабларској клисури**

**Забелешка патријарха Арсенија
Трећег Чарнојевића у
манастиру Никољу у овчарско –
кабларској клисури**

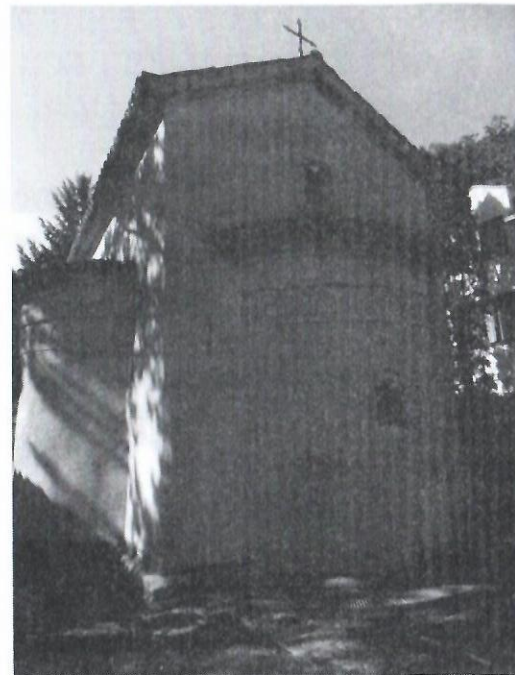
Арсеније божјом милошћу архиепископ пећски
и свим Србима и Бугарима
и пр. пр. (другима)

Смирење моје пише будући да јесте знано како се случи божјим произвољењем и нама смиренима приђе у свету и свештену обитељ манастир звани Никоље. Који јесте у подкриљу горе Каблара храм светог архијереја и чудотворца Николе. Приђосмо при игуману кир Неофиту, јеромонаху и овде пребивасмо о празнику светог и чудотворца Христова Николе скорога помоћника, и пребивасмо 2 дана и 2 ноћи и лепо нас дочекаше и љубав показаше бог да прости и многа им љета. Па у те године беше велико зло по свој земљи од Амира султана Мехмеда и велика нужда снађе хришћански род, беху велики сурсати и намети по свему силе исмаилске летеше као змаји крилати на славни град Беч, али Господ гордима противи се, ако узврати се, а

војску му ову Угри мачу предадоше. И би велика нужда по свој земљи.

Ово писах у лето 7191, а од рођења Христова 1683. Децембра 8. круг сунца 24. а круг месеца 10.

Епахта 2. У манастиру.

Манастир Никоље слави Пренос моштију Светог Николе. Иначе манастр поседује богату ризницу фресака из 16. и 17. века. У овом манастиру је написано и чувено Никољско јеванђеље.

**Дневник патријарха Арсенија
Трећег Чарнојевића о
путовању у свети град
Јерусалим (фрагмент)**

**Дневник патријарха Арсенија III
Чарнојевића о путовању у Јерусалим
1682/83.**

АРСЕНИЈЕ БОЖИЈОМ МИЛОШЋУ
АРХЕПИСКОП ПЕЋКИ И СВИХ СРБА И БУГАРА
И ДРУГИХ ЗЕМАЉА ПАТРИЈАРХ

Овде пак почињем описивати путовање када
пођох у свети град Јерусалим.

Боже, у име твоје, спаси и помози и удостоји
видети свети град Јерусалим и поконити се
живоносном Гробу твом и посетиоцем бити свих
светих места твојих, по којима пречисте ноге твоје
путовања чињаху. А ти, милостиви Владико, пут
стопама нашим управи и гресима нашим опроштај
даруј.

И узех са собом у службу попа Саву и
архиђаконa Данила и спахију Вељка. И у друштву ми
би светопочившег и најближег господина Максима
патријарха служитељ и егзарх кир Висарион, и поп
Василије, и Захарије, и хаџи Стефан по други пут, и
из места Пећи хаџи Вулета.

И тако хвалу свеноћну уздасмо Христу Богу и
светим угодницима његовим у Светој и Великој

цркви. И браћу благослових са сузама и опроштај учинисмо.

Потом устасмо изјутра месеца септембра и дођосмо у Шашковац трећи дан. И тамо нађох духовника Христофора из манастира Раче. Пође и он са нама на поклоњење Часном и животворном Гробу Христовом.

И устасмо из Шашковца године 7191., а од рођења Христовог 1682. месеца септембра шестог.

И пођосмо на конак у село Златаре. И ту нас кметови лепо примише са чашћу и љубав показаше. Да су благословени!

Конак 2. у селу близу града Скопља. И ту нам дође Христофор, ђакон скопског владике кир Теофана, и донесе нам част са љубављу. Многа им лета!

А ујутру пођосмо покрај Скопља. И ту нас сrete митрополит кир Теофан са грађанима својим и са чашћу. И ту их све благословисмо и вратисмо их сваког својој кући. А владика кир Теофан узе са собом попа Никона и Ђору у службу и пође са нама на поклоњење Божијем Гробу, а са њима из Скопља неки људи. И пођосмо на пут свој.

Конак 3. у селу Младо Нагоричано. И дочекаше нас кметови лепо и потребно све донеше изобилно. И одавде вратисмо проигумана кир Стефана и остале који нас с њим проводише.

Конак 4. учинисмо у Славишком пољу, у селу Радибужду. И то поље изобилно је у свему потребном. И добро нам би.

Конак 5. у Паланци, у Кривој Реци, у метоху манастирском. И ту харч даде игуман кир Герасим Осоговски, и обећа да ће поћи са нама на поклоњење Светом Гробу, и учини му ђаво пакост, и не пође.

Конак 6. у селу Грамжданима. И ти село веома украшено различитим воћем и водом изобилно. Поп стар, а кметови неуки и непокорни. И препираху се са попом пред нама. И те ноћи паде у селу један дом и беше бука немала. И бејасмо у ужасу. И овде дође владика кратовски и штипски кир Ананија и донесе част: винце, јабуке и лубенице за потребу.

Конак 7. у месту Дупници, у дому владике кир Висариона. И љубазно нас прими и угости довољно свим пријатним. И проведосмо ту две ноћи и изјутра пођосмо. И с нама владика кир Висарион пође на поклоњење живоносном Гробу Господњем. И велики плач остави старици матери својој.

Конак 8. у месту Самокову, оглет у ћелији владичиној. И ту нас лепо хришћани дочекаше и потребно све донесоше. И проведосмо и други дан, на уздање Часног Крста. И свету агиазму учиних, и окрописмо се, и све хришћане благослових.

Конак 9. у нарочитом селу Сестрима. И ту хришћани и ортаци усрдно све примише и љубав показаше. И све потребно довољно донеше и

нахранише све изобилно. Бог да их прости! И изјутра у суботу дне ортак кир Раја Србин приреди у дому свом велику гозбу и сазва све хације и угости све достојно. И проводосмо цео дан до вечери. И велику част добисмо. И изјутра сви заједно пођосмо до реке. И одатле вратих служитеље наше: егзарха Теодосија и попа Јефрема и још неке спахије који нас беху пратили. А ми пођосмо даље, Господу Богу славу одајући.

Конак 10. у Татар Пазарцику, у неком турском двору великом и веома украшеном, за дивљење. И ту попови и хришћански варошки част донеше различиту и многоврсну. И ту чекасмо ортака Рају један дан, док не дође и пође са нама на поклоњење Светом и живоносном Гробу Божијем. И сакуписмо се сви и би друштва доброг и великог и одатле одрешисмо кесе за харч. И ту неко украде Јакову Скопљанину пушку. А ми пођосмо на свој пут.

Конак 11. у великом месту Филипима у Македонији. И покрај места тог река Марица тече, и на њој мост велики има. И преноћисмо у великом, оловом покривеном хану. И ту има много хришћана и великих бољара Грка. И ту дође поп Димитрије из Пештере и одлучи поћи са нама у друштву. И овде подранисмо изјутра низ Марицу по тами.

Конак 12. у селу бугарском Кајалија. И ту нађосмо за аспирице свега доста. И отимају се Бугарке о путнике и зову:

"Ела овамо, подобро је!"

И би нам конак у хаџи Јована. И сам рече:

"Пошао сам на хаџилук са четрдесет невоља, а дошао сам са седамдесет."

И ту заборави на поп Захарија нож.

Конак 13. у Узунцеву. Ту хан и џамија и имарети велики. Све покривено оловом, али кућа мало и све рђаве. Због неке клетве све лоше откада је.

Конак 14. Пођосмо из Узунцева и остависмо друм велики налево. И иђасмо донекле други путем кроз шибље. И дођосмо на гроб храброг Угљеше, брата Вукашина краља, и отуд сиђосмо низбрдо на реку. И ту мост од камена велики и леп. И варош мала, и хан леп и велики. И у средини велико кубе. И ту узесмо потребно, хлеба и вина и грожђа. И то се зове Харманлија. И дођосмо у село турско, зове се Ебибче. Ту је све лоше: и ханови, и сено, и зоб, а вина ни капи, али доста бозе и лубеница. И беше уочи турског Бајрама.

Конак 15. Пођосмо касабу која се зове Ћуприлија и Мустаф Паша. И пређосмо мост на Марици, велик и здање чудно. Има османаест сводова. И хан, и џамија и имарет тог паше, све покривено оловом и један рад. Био цар турски и искао да му поклони задужбину. И не поклонио паша. И цар није хтео преко тог моста прећи, него реку прејахао и злу клетву и срамоту оставио: да се чини зло на сред

моста тог, где је натпис, сваког петка и до данас, што је срамно рећи.

И тог дана дођосмо у град велики Дренопоље. И коначисмо у великом и чудесном хану, зове се Ајши кадунин хан. И има велику авлију и два шедрвана. И ту скупо вино и ракија због забаране. И рибе много и лепе: сомови, и шарани, и штукe и других много врста, и јефтино – ока по дванаест аспри. Хлеб леп, а грожђа и свакојаког воћа велико мноштво. И ту је велики мост од камена. Зове се Махал ђуприја, где се састале две реке, Тунца и Марица. И преко тог моста ни један турски цар неће да пређе због гордости, јер је здање хришћанина. И ту су велике и чудесне палате цареве, и султана Селима џамија, велика и пречудна здања – таквих нема ни у Цариграду. На четири угла четири минарета, веома висока, и на њима по три викала решеткаста. И кажу да има дванаест цркава грчких и којима и до данас поју. И ту кирију ханџији платисмо. Архиђакон Данило заборава ми дивит; цена његова двадесет гроша. И када изађосмо из места у поље, тада се вратише да покушају наћи изгубљено, и не нађоше ништа. И једва нас с вечери стигоше. И тај дан прођосмо варош звану Апса. И ту хан велик и џамија и имарети Мехмед паше Соколовића, све оловом покривено.

Конак 16. у Ески Бабу. И велике ханове прођосмо, а у неке лоше ханиће падосмо. И близу велике џамије има једна црква, давнашње здање, и

порушило се веома. И ту почива преподобни Никола војник, који у сну виде виђење док је грчки цар Никифор ишао ратовати са Бугарима, као што пише у Прологу. И пођох са онима који су са мноштем били видети гробницу светог. И поклонисмо се тужног срца, јер су му Турци на главу завили чалму. И изнад гробнице стоји његов лук стрелни, веома велик, и стег који ношаше са собом.

Конак 17. у вароши званој Бргаз. И ту хан велик и леп, и шедрван. И четири чесме теку из шедрвана. И у имарету шедрван испреплетен у бакру. И џамија велика, сва прекривена оловом. И ђуприја на реци велика и лепа, од камена. И то је све здање Мехмед паше Соколовића. И задужбину велику учинио – сваког дана за вечеру по свим кућама да се дају хлеб и чорба путницима. И нама принеше по обичају, али не једосмо. И пођосмо и видесмо цареве палате и вртове, који су ту веома дивни и красни. И један хоџа нас проводи и објашњава све. И те ноћи за нама дођоше разбојници и пажљиво нас ухођаху и посматраху свеколико, јер смераху напасти нас на путу, али помоћу Божијом и заузимањем Богоматере сачуване бејасмо од тих подмуклих ловаца.

Конак 18. Прођосмо Калиштран. И ту има хан велики, и варош и царев сарај нов и голем и предиван. И тог дана дођосмо у месту Чорлу. Место велико а ханови рђави. И ханџија зао и лукав. Потурчио се из рода јерменског. И лошу зоб нам

продаде. И то место је на брду. И раније је био град тврд. И ту има царевих палата великих и лепих. И садашњи цар воду довео у то место и развео на много извора. И порез наметнуо 600 кеса, причају. И ту се винца не нађе ниоткуд, ни доброг ни лошег. И би нужда велика међу нама и невоља душевна. Пише воду врућу и не желећи. И пошћаху у среду добро. И негодоваху јаросно, али место то савршено.

Конак 19. у граду Силиврији. И тај град, стар и славан, од древних је градова, покрај мора и велик. И у њему бораве многи народи и хришћани Грци. И кажу да има осамнаест цркава побожних. И у Митрополији је глава светог мученика Агатоника. И говоре да у том граду мучења поднесе. И место велико и лепо. И осим града тог, ханови велики, и свега доста. И бродовима пристаниште велико. И према острву морском је мост велики, има 33 свода. И ту имају цареve палате, нове . . .

Манастир Светог Часног Крста у
Јерусалиму.

Записи и натписи

Записи и натписи патријарха Арсенија III Чарнојевића

Запис из манастира Дечана 1676. године.

Арсеније божјом милошћу патријарх пећски и осталих страна пишем будући да се зна у лето 7185, тада пођох на Браничево, и нађох ову књигу манастира неког запуштеног и без ичије бриге; узех овај душекорисни минеј, а да ми је на службу, и потписах мојом руком, месеца априла 27 дан од рођења 1676

Запис у пећком поменику 1676. године.

Арсеније божјом милошћу патријарх пећски принесох од Срема 7184.

Запис у рукопису Пећке Патријаршије 1677. године.

Арсеније божјом милошћу патријарх Пећски и осталих страна пишем будући да се зна, у лето 7185, када пођосмо на пут у Браничево и пронађох ову књигу манастира неког запуштену и без ичије бриге, и узех овај душекорисни минеј да ми је на службу и потписах мојом руком месеца априла 27 дана, село Шишковац, круг месеца 3, од рођења Христова 1676.

Запис у рукопису Пећке Патријаршије 1677. године.

Арсеније божјом милошћу патријарх Пећски. Да се зна када пођох на пут на Браничево, и пронађох ову књигу у манастиру Браничево без ичије бриге, принесох је у Патријаршију да служи док се не обнови више речена обитељ. И потписах у лето 7185.

Паћка Патријаршија.

**Запис у рукопису минеја Пећке Патријаршије
1677. године.**

Арсеније божјом милошћу патријарх Пећски и осталих пишем будући да се зна како божјим произвољењем изволи се нама смиренима на путу поћи у нахију Браничевску, и пронађох ову књигу манастира Брадаче. Беше пак манастир запустео, и нађох месеца априла ово . . . њега попа, и узех да је на службу нама смиренима. Ако се поврати манастир Брадача, нека буде манастиру на службу и никим да буде отето од манастира, да му није просто већ проклето. И потписах месеца априла 13 дан у Шишковцу, а од постања године текуће 7185, круг месеца 3.

Запис на зиду у Жичи 1679. године.

Да се зна када приђох ја патријарх Арсеније, лето 1679.

Из богате ризнице
манастира Жиче.

**Запис на зиду у припрати манастира
Грачанице 1680. године.**

Престави се преосвећени архиепископ Пећки хаџи кир Максим и предржа престо српског начелства 20 лета престави се у лето 7154 око 30 дана у патријаршији буди њему вечна памјат. Лишисмо се доброга оца нашега и учитеља; остави нас сироте, као отац своја чеда у последња времена. Бог милостиви да укрепи његовим молитвама. И потписах својом руком ја архиепискуп Арсеније последњи преставник свете велике цркве. И при њему придржах престо 6 лета. Тако да се зна.

Запис из 1682. године. за манастир Цетиње

Арсеније божјом милошћу патријарх Срба и Бугара и осталих. Пишем будући да се зна мени смиреноме архиепископу пећском Арсенију, последњем преставнику светих великих цркви приложих ову душеспаситељну књигу, минеј месеца фебруара, светој цркви цетињској, храму рождества пресвете богородице. И ко се отме од ове свете цркве, да буде проклет и свезан, и да му буде супарница пресвета богородица на страшnome суду, али нека служи више реченој цркви верно и

нелицемерно до издисаја свога. И потписах својом руком у лето, а од рођења Христова 1682.

Запис у рукопису у Јерусалиму 1683. године.

Да се зна. Године 7191 дођох ја смерни архиепископ пећски поклонити се светом Гробу Господњем и другим светим местима за умножење мојих сагрешења. Тада престо светог града Јерусалима држаше брат наш патријарх кир Теодосије. А ја грешни Арсеније држах српски престо у ова нужна и усилна времена. Потписах својом руком марта, 22. дана, у Јерусалиму, у четвртак великог канона. Амин.

Запис у манастиру Осогон 1686. године.

Арсеније божјом милошћу архиепископ Пећ. и патријарх све четири стране.

Смирење наше пише будуће да је знано свакоме ко хоће разумети ово наше рукописаније, како божјим извољењем изволи се мени смерноме Арсенију архиепископу Пећ. и осталима, проходити по благодати пресветога и животворећега духа дане ми области свих српских и поморских и бугарских

земаља, и приђох овде у манастир Осогово, и нађох неко неустројење око цркве, опет се стројише и изнесоше црквене утваре пред смирење ми. И нађоше се: кандила сребрних 47, 6 лаћи сребрних, 20 чаша, 7 дискоса, 1 нафорник, 1 чаша велика с поклопом и једна чаша Ђурђа Чрнојевића, 2 путира и један велики др(в)е(в)ни, 2 кивота, 3 роменце и једна велика, 2 тиквице, 2 ручке, 2 кадионице, 4 евангелија, 40 и 7 крстова, један наћвар, 4 кашичице, 2 звезде, и две шаке. Ово више написано све је од сребра – И ако још кога дух свети настави да приложи што светој цркви, да упише се. Од више речених пак утвара ако ко дрзне се нешто некуда денути да је проклет, и да му је супарница мати божја и свети отац Јоаким на страшном суду, савакупљена стражите и прилагано сачувајте, тако да у благе успете се. Тако да знате, и остала благодат божја буде са вама. Амин.

Писа се ово у свако утврђење и сачување лета 7194, 1686 месеца ф. 21 у Осогову.

Запис из 1690. године.

Арсеније, божјом милошћу патријарх Пећски и свим Србима и Бугарима и Горњег Подунавља до

царствујућег града Рима и свег запада и осталих страна. 1690.

**Натпис на антимику у цркви у селу
Мокринама 1692. године.**

Служитељу господњи, помени смернога
Арсенија архиепископа.

Запис из 1698. године.

Овај Лазаревац принесен ми би на службу од
Москве, мени смерноме хаџи кирију кир Арсенију
Чрнојевићу . . . од постања 7206, од оваплоћења 1698
месеца децем. 20 дан.

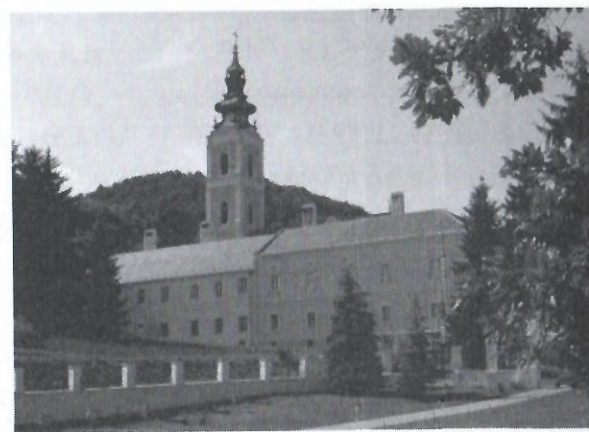
Запис у манастиру Јасика 1698. године.

Ова светла књига јесте нашег смирења Арсенија
Чрнојевића божјом милошћу патријарха српског.
Потписа пак говорећим устима мојим лета 7206 од

рођења Христова 1698 месеца марта 16 у Сент
Андреји.

Запис у манастиру Гргетек 1698. године.

Ово тетрајеванђеље узех ја смерни и последњи
приставник великој цркви пећској архиепископ и
патријарх српски хаџи кир Арсеније Чрнојевић. Узех
је у Светој Андреји ценом 6 и 7 форинти за своју
вечну помен, да је нема нико узети без нашег питања,
да није просто него клето и проклето. Тако да јесте
свима прочитајућима у разум. У лето 7207, а од
рођења Христова 1698 месеца децембра 11 дан.

Манастир Гргет

Пропратни ТЕКСТОВИ

Оовом издању

За прикупљање грађе Сабраних списа патријарха Арсенија III Чарнојевића користили смо различите изворе. Неки извори су имали превод одређених списа, а неки нису. Изворе тих списа изложићемо следећим редоследом:

1. Вук Стефановић Караџић: *Примјери српско-словенског језика, у Бечу, у штампарији јерменског манастира, 1857.*

2. ГЛАСНИК СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА, књига VIII, Свеска XXV. Старог реда, У БЕОГРАДУ У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ 1869.

3. ГЛАСНИК СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА, књига XXXIII, У БЕОГРАДУ У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ 1872.

4. ГЛАСНИК СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА, 2-ги одељак, ГРАЂА ЗА НОВИЈУ СРПСКУ ИСТОРИЈУ, књига трећа, СПОМЕНИЦИ из БУДИМСКОГ И ПЕШТАНКОГ АРХИВА, прикупио и исписао и приредио Проф. ГАВРИЛО ВИТКОВИЋ, редовни члан српског ученог друштва, У БЕОГРАДУ у Државној Штампарији 1873.

5. ОДЛОМЦИ о ГРОФУ ЂОРЂУ БРАНКОВИЋУ и АРСЕНИЈУ ЦРНОЈЕВИЋУ патријарху с три излета о такозваној сеоби српског народа, написао Иларион Руварац, БЕОГРАД, државна штампарија Краљевине Србије 1896.

6. *Љубомир Стојановић: Стари српски записи и натписи*, књ. 1, Београд, штампано у државној штампарији Краљевине Србије, 1902.

7. *СТАРИ СРПСКИ ЗАПИСИ И НАТПИСИ II*, скупио их и средио Љуб. Стојановић, БЕОГРАД, штампано у државној штампарији Краљевине Србије, 1903.

8. *СТАРИ СРПСКИ ЗАПИСИ И НАТПИСИ III*, скупио их и средио Љуб. Стојановић, БЕОГРАД, штампано у државној штампарији Краљевине Србије, 1905.

9. *СТАРИ СРПСКИ ЗАПИСИ И НАТПИСИ*, књига четврта, прикупио их и средио Љуб. Стојановић, СР. КАРЛОВЦИ, штампано у српској манастриској штампарији, 1923.

10. *ОЧЕВИЦИ О ВЕЛИКОЈ СЕОБИ СРБА*, Приредио Ђорђе Трифуновић, БАГДАЛА, Крушевац MСMLXXXII.

11. *SATENAMUNDI*, Књига I – Зборник, Приредио ПРЕДРАГ Р. ДРАГИЋ КИЈУК, ИБАРСКЕ НОВОСТИ – МАТИЦА СРБА И ИСЕЉЕНИКА СРБИЈЕ, Краљево – Београд 1992.

12. *ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ XXXVI/1 НОВИ САД* 1992

Доста је аутографски представљања Арсенијевог писаног дела било излагано у многим радовима што

је јасан показатељ колико је писано дело патријарха Арсенија III Чарнојевића значајно за српску културу и књижевност, колико је оно значајно за општу духовност једног народа.

Кроз историју обнове наше државе, па самим тим и наше културе у XIX и XX веку многи културни делатници су се бавили и духовним радом патријарха Арсенија Чарнојевића. Худа судбина српске историје нас је довела и до тих резултата да уместо да увелико имамо дела патријарха Арсенија Чарнојевића у нашим школама и просветним установама, морамо да их већ сада у првој половини XXI века скупљамо у једну књигу и да их излажемо у једној савременој верзији прилагођеној савременом српском језику.

Списи патријарха Арсенија Чарнојевића нису значајни за нас само као неки историјски и археографски документ, већ су они значајни као историјска поука и као одређена философска порука кроз векове. Као порука од које учимо и као пример који следимо, не само из неких моралистичких, већ и из низа: књижевних, научних, културних, цивилизацијских, а посебно оних духовних разлога.

Натчовечански напори наших културних делатника који су у историји XIX и XX века прошли и сами кроз историјску гологоту и кроз вековно искушење, учинили су све да овакви списи и писци угледају светлост дана и да њихови духовни садржаји могу бити доступни свима који желе и хоће да се о

њих духовно окористе. Нажалост, ови списи и ови писци још увек су непознати нашој широј јавности и нашем народу. Они морају бити обавезна литература нашег просветно – образовног програма како би се сви могли упознати са њиховим духовним радом, што је и циљ приређивања сабраних списа патријарха Арсенија Чарнојевића.

Давор Мандић

ЗВЕЗДА

Арсеније III Чарнојевић. Да, и он је ишао за звездом у бескрајном плавом кругу водећи са собом један читав народ. Пратио је ту звезду као и мудраци до Витлејема у нади да ће се родити спас и за његов народ. Као и цареви – мудраци са Истока и сам Патријарх био је мудрац и вођа свог народа који је боговидно сагледавао и будуће догађаје. Догађаје у којима се мора проћи кроз муку, невољу и несрећу да би се постигло историјско испуњење и да би се дошло до једне целовитости народа, најпре духовне, па онда и физичке. А да би се до тога дошло било је потребно дати и један свој лични допринос чији подвиг је Патријарх и извршио. Он је почео да пише и да записује и тиме је покренуо ону изградњу целовитости на један духован начин.

Писац, мудрац, вођа пратио је ту звезду до краја. Она је требала да га доведе до оног места спаса као и древне мудраце, али шта се после десило? Као и у причи мудраци су морали да беже од гнева злог цара. Та судбина је чекала Патријарха и његов народ. Тамо где су стигли није их чекала Обећана Земља нити чак и неки најмањи спокој. Чекао их је огањ и мач и они су скочили из тигања у ватру. Морали су тај простор сами направити Обећаном Земљом. Почели су да граде своје школе и установе које су донели из своје постојбине. А Патријарх, тај велики мудрац, донео је

једну вредност која је била више него довољна. Донео је себе. Своју ученост, своје списе, своју богонадахнутост.

Бог зна ако та звезда није био он сам, звезда на коју су се Срби угледали. И заиста један од иновјерних записао је да су се Срби скупљали око Патријарха као пчеле око матице. Али он је био звезда, звезда водиља. Духовна звезда која је својом светлошћу обасјавала српско племе, а преко тог племена и читав људски род. Та звезда је обасјавала својом науком, својом мудрошћу, својом вером и својим знањем, својом образованошћу и својим карактером.

Срби су у својој историји имали много оваквих звезда и било би тешко набројати их све. Од Саве па до наших дана увек би нека звезда засијала и осветлила пут целом једном народу. Увек би Бог дао по неку такву звезду. И народ би гледао у ту звезду примајући од њене светлости све дарове, угледајући се на њу. Она би му обасјавала пут у тами и водила би га кроз мрак и помарачину историје.

Питамо се да ли нам таква звезда остаје у народном памћењу или је када прође невоља заборавимо? Али Срби као да су по свему један чудан народ. Непријатељи, кроз историју овога народа, трудили су се не само да га физички униште, већ да униште његово памћење, историјско сећање. Радили су то врло систематично и прецизно. А онда

би се из небуха, као неки зец из шешира, појавило то древно памћење и сећање и онда не би знали шта ће с њим да раде, ни Срби ни њихови непријатељи. А то памћење стоји како стоји, то сећање не бледи. И звезде се опет појављују на нашем небу, у бескрајном плавом кругу, од којих се једна зове: Арсеније.

Марко Томић

Софиографско-историјско у писмима Арсенија Трећег Чарнојевића

Патријарх Арсеније III Чарнојевић – архиепископ пећки, свих Срба, Бугара и читавог Илирика – (називу који је некада обележавао и Душанову државу¹³), остаће упамћен и као један од благонадежних чувара (обновљене) српске светосавске цркве и њеног наслеђа – (на простору који се налазио) ван Србије, и то у ванредо тешким околностима. Овај црквени великодостојник морао је још понети терет Сеоба, заједно са својим многострадалним народом који се убрзо затекао у специфичним историјским условима, једном другачијем духовном окружењу, на простору

¹³ Држава цара Душана остала је позната још и као - (лат. *Magnus Illyricum*), или Велика Илирија. Илиријом/Илириком, најчешће се називао северозападни део Балканског полуострва и Јадранског мора, али и шире подручје Балкана. Према речима Јована Рајића Илирик је у једном периоду обухватао простор Далмације, Паноније, некадашњих римских провинција: Горње и Доње (Мезије/Мизије), са значајним центрима у Сирмијуму (Сремској Митровици) у Сердици (Софији); Ј. Рајић, Древни Илирик, у Историја разних словенских народа, 1794, књ III, стр. 2. (У оригиналном издању: Иономъ Раичемъ архимандритомъ, История Сербовъ, разныхъ славенскихъ народовъ, наипаче Боларъ, Хорватовъ, въ Виенѣ, 1794). Треба рећи да су се сви патријарси, обновљене Пећке патријаршије, почев од Макарија Соколовића, потписивали као патријарси свих Срба и Бугара, (у неким случајевима додавали) и западног Приморја, Далмације, Босне и целог Илирика.

средњоевропске културе у коју су већ дубоко продирали утицаји барока. У таквим приликама било је знатно теже чувати средњовековну традицију, и задржати континуитет православног духовног стваралаштва (који је тешком муком ипак сачуван). Осим тога, српска црква се на земљишту Хабзбуршке монархије (посебно у области Угарске) нашла на страховитом удару католичког клира, заједно са државним властима, које су у намери да православне поунијате, забрањивале отварање српских школа, штампање потребних књига, ометајући на различите начине и црквени живот. Без обзира на гарант привилегија (од 1690, 1691 и 1695. године) које су Срби добили од Беча још за време владавине Леополда I, који је Србе ослободио од тешких пореских намета, дозволио исповедање вере, коришћење писма, поштовање календара и могућности избора архиепископа чија би јурисдикција била над свим Србима у Аустрији, ипак ствар није ишла нимало глатко. Напротив, морала се водити тешка борба са многоструким утицајима, најчешће грубим, а много пута насилним и рушилачким на народну приврженост српског живља. Утолико је и улога Арсенија Трећег Чарнојевића као поглавара српског (али и свих његових наследника) била веома значајна у сачувању и опстанку српског народа на овим просторима.

Поменута писма, синђелије, и записи су посебно важни, јер поред историјских момената, (донекле) омогућују сагледавање личности и дела Арсенија Трећег Чарнојевића, односно упознавање са његовим карактерним особинама. Поред духовне власти он је морао преузети одговорност какву су носили и световни владари. Због тога није било простора за штедњу труда и напора у одржавању народног јединства и решавању свих проблема са којима се народ суочавао. Стога се (писмено) морао обраћати на различите адресе тражећи помоћ. Карактеристично писмо које говори о времену страдања од безбожног агарјанског и немилостивог порода (турског) упутио је 25. маја 1688. године преко архимандрита Исаије (Ђаковића) у Москву, односно руским царевима, Јовану и Петру Алексејевићу, називајући их пресветлим и у Христа Бога благоверним господарима и штићеницима православне вере Христове. Радило се заправо о изразитом вапају, то јест потреби да од своје браће у Христу добијемо помоћ. Зато паријарх и пише: „Потрудите се достојно доћи што пре роду нашем у помоћ, помозите нам да се спасемо и обновимо; наоружајте се на варваре, да би ослободили невесту Христову од угриза змијскога, и избавили сиротна и убога од силнога, који нема другога помоћника од Бога и вашег царства; не оклевајте, јер ево дође време, да порадите за своје спасење; подигните силу

своју и погоните непријатеље своје, не као да би вам мало било потчињених страна вашег царства, јер је тога у вас довољно, но се смилујте једнородним богомољцима и слугама вашим. Уверени смо, да ће Господ Бог предати сада непријатеље наше у руке царству вашем и покорићете противнике под ноге ваше, само се неулењите, јер ће те велику милост примити за то од Бога. Ако ли нас презрете, ко ће пред Богом одговарати за нашу пропаст?“ Одлука о Сеобама није донета олако, напротив из писма видимо да се велика нада полагала на помоћ Русије, што би свакако омогућило више простора за борбу. Русија будући и сама у проблемима, није била у стању да одговори на поменута очекивања нашег народа, па је стога Арсеније III (немајући даље куд) морао куцати и на врата хабзбурговаца. Они су у томе видели добру прилику за учвршћивање ослабљених граница према отоманској империји, због чега су прихватили одбегли народ, уз обавезу војног служења монархији, то јест чувања царских граница. На простору Угарске је убрзо и основана једна специфична територијална целина која је и имала задатак да чува царске границе. У писму од 17. новембра 1689. Леополду Аустријском – цару, читава се израз свесрдне захвалности и његовој спремности да прими одбегле Србе под своју круну. Осим тога Арсеније III Чарнојевић, не пропушта прилику да у циљу додатне заштите православних,

потврди и потпуну верност ћесару: „И отписасмо по свим местима капетанима и свој војсци да имају верно служити царству вашем од свег срца.“ Но, колико год да се остајало при овим речима, са надом да ће ипак превладати хришћански дух, а народ који је стао на страну Аустрије заиста добити обећани мир, толико више се морало стрепети пред константним уценама, притисцима и обманама које су убрзо долазиле.

Осим стварања негативног амбијента према православним хришћанима (у Угарској), патријарх се затекао и пред посебном дужношћу да одвраћа сопствени народ од погибелног пута. Он стога није пропусти ни прилику да се писмом од 30. маја 1692. обрати племенима: Никшићима, Дробњацима, Кучима, Пиперима, Бјелопавлићима, Братоножићима, *Чрној гори*, приморским странама, и другим племенима у Херцеговини, прекоревајући их и указујући на многа безакоња која су међу собом чинили. Зато им и пише у благо опомињућем тону: „Како се међусобно бијете и сечете и изгоните и плените и преузimate племена и рођаке, и узimate своје снахе за жене и куме и рођаке, и палите се и жежете се“, и опет пошто су једни постили а други не, те су петком и средом мрсили, једући рибу када закон божији забрањује, наставља даље: „Тога вам ради пишем и говорим, не од наших уста да говорим, него од самих Божјих уста вам говорим, и молим вас

као своје синове љубљене, да послушате, и ми да вас научимо страху божјем, зато што је сам Бог рекао да вас учимо, а ви да послушате, ако послушате, блага земна достојанства, Бог ће вам дати у овом животу; ако ли не послушате, оружје ђавола побиће вас, овога света и онога ћете отићи у вечну муку.“ Наиме, патријарх подсећа на (Заповест Господњу) тј. потребу љубави, саветујући их очински да се Богу моле и како даље пише: „у цркву идите, и четворо поста постите, и у среду и петак рибу не једите; зато што су тако рекли свети апостоли и свети оци: који човек не пости четири поста и у среду и петак рибу једу у те дане, он је човек као и они, који су Христа распели.“¹⁴ Патријарх Арсеније је даље морао посебно указати на потребу да опраштају једни другима, како би милостиви Бог и њима опростио, а да је богомрско такво распусно држање у то нема сумње, посебно у чину узимања себи за жене рођаке, своје снахе и куме, или по две жене држати, „и од жива мужа жене узимати, и у посте се женити када закон божји не пише.“ Свештенике посебно обавезује да такве безаконике не венчавају. Треба поменути још једну врло корисну чињеницу, то јест да иако је

¹⁴Данашњем читаоцу може деловати збуњујуће када у писму прочита да средом и петак не треба јести рибу, посебно ако знамо да и риба спада у посне наменице. Ове патријархове речи упућују на држање строгог поста, односно да рибу треба јести у периоду када није прописан пост, или у дане поста када за такву храну постоји разрешење.

на подручју Угарске по Сеобама Срба око подручја Карловаца настала црквена област (карловачка митрополија) она никада није изгубила везу са матицом Пећком патријаршијом, све до њеног укидања 1766. године.

Ту су и писма подршке (из Сент–Андреје од 3. марта и 8. августа 1702. г. као и из Пакраца у Славонији 5. децембра. 1704.) Ђорђу Бранковићу коме је од Бечког двора 1688. године додељена гофовска титуала, са обећањем – да уколико помогне подизање устанака у Србији – да ће бити обновљена српска деспотовина којом би он као наследник српских деспота и управљао. Наиме, он се (по некаквом породичном предању) представљао сродником и наследником српских деспота, те је стога и упутио позив свеколиком народу српском на оружје против Турака. Међутим, када су војна дејства у Србији окончана са неуспехом, Бранковић је постао сувишан, па је по налогу царске власти 1689. године спроведен у Хеб где је био држан у (некој врсти заточеништва) све до краја живота, одакле је ипак успевао да одржи везе са српским главарима. Патријарх Арсеније III је одржавао контакт, али и настојао да предводник српске буне буде ослобођен, о чему сведочи писмо руским посланицима у Бечу зарад ослобођења деспота и грофа Ђорђа Бранковића написано 1702. године.

Срби никада нису изгубили наду у помоћ братске Русије, па је Патријарх Арсеније III опет упутио једно писмо, овога пута руском бољарину – (аристократи, племићу) – Теодору Васиљевичу Головину написано месеца 29. октобра 1705. године. У писму се указује на положај православних хришћана „под влашћу римскога старешинства“, који су по патријарховим речима у такав положај и доспели „по Божијем допуштењу због грехова.“ Посебно се наглашава, да је Србима у Угарској стављен тежак терет, пошто су Мађари ушли у заваду и са самим царем због привилегија које је дао Србима, те истиче да: „ђаво који мрзи добра засеја међу Угарима свој кукољ и израсте међу њима трње неправде и одатле се роди међусобни рат са ћесаром.“ Заправо, Мађари никада нису хтели да прихвате привилегована права која је прописао Беч, већ су настојали да и српски народ увуку у сукоб са царем. Посебна драгоценост овог писма јесте исказано поуздање на живог Бога, и присуство молитвеног расположења. Патријарх пише: „Докле ћеш нас, Господе, заборављати до краја, докле ће се наоружавати на имање твоје? Устани, Господе, зашто спиш, зашто лице твоје, Боже наш, окрећеш од нас? И опет васкрсни, Господе, помози нам имена твојега ради!“

Дело патријарха Арсенија III Чарнојевића представља сведочанство једног тешког и смутног

историјског периода, али и одлучне борбе за опстанак народа, сачувања вере, традиције, и целокупног културног наслеђа. Све страдалне препреке на које је лично наилазио овај наш архијереј, водећи свој народ, суштински су допринеле узрастању, учвршћивању и духовном утемељењу не само његове личности, већ и читавог народа. Стога, нека ова сабрана дела послуже и нама потоњим генерацијама за наук, како се брани част, достојанство, човекољубље и вера Христова, како би се и ми на томе темељу успињали, усавршавали и узрастали ка Господу нашем Исусу Христу.

Душан Ранчић

САДРЖАЈ

Предговор.....5

О могућем првом егзистенцијализму у историји.....8

ПИСМА

Руским царевима Јовану и Петру.....34

Леополду аустријском.....38

Саветнику Аустрије Штратману.....42

Српским племенима

у Црној Гори и Херцеговини.....45

Руским посланицима у Бечу.....52

Деспоту Ђорђу Бранковићу

(3. Марта 1702.г.).....58

Деспоту Ђорђу Бранковићу

(8. Августа 1702.).....60

Деспоту Ђорђу Бранковићу

(5. Децембра 1704.).....64

Руском бољарину Теодору Васиљевићу.....69

ПОСЛАНИЦЕ

Ставропигија будимским Србима.....73

Друга Ставропигија за будимске Србе.....77

СИНЂЕЛИЈА

Препис Синђелије Епископу Скендеријском Данилу

Петровићу.....81

ЗАБЕЛЕШКА

Забелешка патријарха Арсенија III Чарнојевића у манастиру Никољу у овчарско-кабларској Клисури.....	86
---	----

ИЗ ДНЕВНИКА О ПУТОВАЊУ У СВЕТИ ГРАД ЈЕРУСАЛИМ (ФРАГМЕНТ)

Дневник патријарха Аренија о путовању у Јерусалим 1682/83.(фрагмент).....	89
--	----

ЗАПИСИ И НАТПИСИ

Записи и натписи Арсенија III Чарнојевића.....	98
--	----

ПРОПРАТНИ ТЕКСТОВИ

О овом издању.....	107
Звезда.....	111
Софиографско-историјско у писмима Арсенија Чарнојевића.....	114

И дан и ноћ бежећи са својим осиротелим народом,
од места до места,
као лађа на пучини великог океана
бекству се дајемо,
чекајући када ће заћи сунце
и преклонити се дан
и проћи тамна ноћ
и зимска беда која лежи над нама.

Јер нема онога који нас саветује,
ни оног који нас од невоље ослобађа,
и невоља наша удвостручава се.
И рекох са сузама:

Докле ћеш, Господе, заборављати нас до краја,
докле ће се наоружавати на достојање твоје?
Устани, Господе!
Зашто спаваш,
зашто лице твоје, Боже наш, одвраћаш од нас?
И опет васкрсни, Господе,
помози нам имена твојега ради!

Арсеније Трећи Чарнојевић